

పూర్ణా హృతి

[ప్ర పాట్టి శ్రీరాముల జీవితచరిత్ర]

(ఉ ప వా చ క ము)

~~~~~

రచన

కె. సభా

సబ్ ఎడిటర్, ఆంధ్రప్రభ వారపత్రిక
ప్రధానకార్యదర్శి, చిత్తూరుజిల్లా కళాపరిషత్

పబ్లిషర్స్ :

ఆత్మారాం అండు కో., అనంతపురము.

ప్రతులకు :—

~~ఆత్మారాం అండు కో.~~

భగవాన్ అండు కో.,
చిత్తూరు.

(ఆంధ్ర)

రెండవ ముద్రాణము 1955.

మూల్యము 0—14—0

సర్వస్వామ్యములు

ప్రకాశకులవి

చిత్తూరు

విక్టోరియా జూబ్లీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడినది.

తొలి పలుకు .

విద్వాన్, సాహిత్య విశారద

జీ రెడ్డి చెన్నా రెడ్డి, ఎమ్.ఎ., బి.ఓ.ఎల్., బి.ఇ.డి., గారు

ప్రధానాంధ్రోపన్యాసకులు,

శ్రీవేంకటేశ్వర కళాశాల, తిరుపతి .

మిత్రుడు కె. సభా రచించిన “పూర్ణాహుతి” యను చిన్నిపాత్రమును వ్రాత ప్రతిగానున్నప్పడే నేను చదివితిని. విషయ మద్వితీయమైనది. తోడిసోదరుల సాభాగ్యాభివృద్ధికి తన ప్రాణములనే యాహుతిగా నొనరించిన మహా తపస్వి శ్రీ పొట్టి శ్రీరాముల జీవితగాథ. ఆహా! యెంత త్యాగ శీలత ! శ్రీరాములవంటి మహానుభావులు ప్రపంచమంతట వెదకినను వం ద యే శ్చ కొక్కరుగాని లభింపరు. అట్టివారి నామము ప్రాతఃస్మరణీయము. ఇక నిట్టి పుస్తకమును బాఠ్యముగాఁ బాఠశాలలయందలి పిల్లలచేఁ జదివించుటెంతయు నావశ్యకము. త్యాగశీలత, పరార్థ జీవనము మన పిల్లలు చిన్ననాటినుండి యలవఱచుకొనఁదగిన గుణములు. గ్రంథమున నితరాంధ్రనాయకుల జీవిత విశేషములును గలవు.

శైలి మిక్కిలి రమణీయమై యనుప్రాసాది శబ్దాలంకార
 శోభితమై సెలయేటి ప్రవాహమువలె వేగవంతమై యెంతయు
 నొప్పియున్నది. విద్యాభిమానులందఱు నీ గ్రంథ ప్రచార
 మును బ్రోత్సహింతురని యాశించుచున్నాను.

ఇట్లు

సుధీవిధేయ

జీ రెడ్డి చెన్నా రెడ్డి

సూచిక

ప్రాథమము	...	1
అవతరణము	...	11
ఆచరణము	...	24
ప్రజ్వలనము	...	45
ఆత్మార్పణము	...	56
వ్రభాతము	...	70

నీదు గుండెలు జార్చిన నెత్తురందు
 తడిసి పండెను ధాత్రి ఓ ధన్యమూర్తి
 నీదు కండలు వ్రేల్చిన నేతియందు
 పుట్టె నవ్యాంధ్ర భూమి యపూర్వ కీర్తి

ప్రాభవము.

శ్రీలుపొంగు భారతదేశములో సిరులు దొరలుపంట భూమి తెలుగుమాగాణము. పండు ముతై దువ నిండుజ్యోత్స్న గాతమి కెరటముల నృత్య గరిమల యింపు సొంపులతో, కృష్ణ వేణి ప్రవాహ గమనముల సొంపు వంపులతో పెన్న కన్నియ ప్రేమగానముల వలపు మెలికల యెయ్యారములతో, నిత్య కల్యాణము పచ్చతోరణమై కలకలలాడుచున్నది ఆంధ్రదేశము.

అలనాటి పలనాటి బాలచంద్రుని తెలుగు కత్తుల తళ తళలు, ప్రతిఫలించెడు పరుసములతో ప్రస్ఫుటించెడు రోస ములతో, ప్రజ్వలించెడు పరాక్రమములతో ప్రతిపక్ష సేనా వాహినుల పాలిటి భయంకర మృత్యుదేవతయై కదన భూమి లో స్వైర విహారము సల్పిన యోధాంగన మగువ రుద్రమాంబ మనయింటి యాడుపడుచు.

దేశ సేవా దురంధరత్వము, దీన జన పరాయణత్వము నిత్యానుష్ఠానమై అనుదినాన్న దానములతో బేదలను సంతృప్తి పఱచిన డొక్కా నీతమ్మ మన తెలుగు జ్యోతి పంటలక్ష్మి. ఆ యెముకలేని చేతినుండి యెన్ని దానము లీయబడినవోగదా!

ఆ మహాసాధ్వి హృదయకమల మెంత సున్నితమైనదో గదా!
మఱియెంతటి చల్లనిదై నదో గదా!

అటవీ సత్యాగ్రహపు పోరాటములందు నిటలాక్షు
డెదురొడ్డి నిలిచినను పట్టిన పట్టును విడువక, కట్టిన కంఠా
మును విసర్జించక స్వాతంత్ర్య మహా సమరములో వీరస్వర్గ
మలంకరించిన వీర నారీలలామ సాసుమాను వీర గున్నమ్మ
మన రైతు పణతి. ఆ వీరపత్ని సాహసము నేమనవచ్చును!
ఆ శౌర్యలక్ష్మీ మగటిమకు సాటిరాగల యువమాన మే
మున్నది? ఎక్కడున్నది?

ఆ యుగంధరుని ప్రజ్ఞ, ఆనాటి తిమ్మరుసు ఉపజ్ఞ ఆంధ్ర
శ్రీ విజయపాధసములకు పాశుపతాస్త్రములు! ఆ మహా
మంత్రుల రాచకీయంపుటెత్తులు, అజేయములు. కదనకీడల
యుక్తు లమోఘములు. పరిపాలనలోని శక్తులప్రతిమాన
ములు.. మహామంత్రి తిమ్మరుసు, మహామేధావి యుగంధరుడు
ఆంధ్ర చరిత్రలో సూర్యచంద్రులుగదా!

విశ్వ కళారంగములో విజయనగర సామ్రాజ్య మొక
వినూత్న విప్లవమును దెచ్చినది. శిలలు చైతన్య విలసితములై
సౌందర్య ప్రపూరితములై, సౌజన్య భావనా గర్భితములై,
సాశీల్యగుణాన్వితములై, సాభాగ్య శోభితములై నేత్రానంద

ములై నృత్యములు చేసినవిగదా! ప్రకృతి ఫలకరించగా,
ప్రేమలు తొలకరించగా, హృదయములు పలుకరించగా, సప్త
స్వరముల సరిగమ పదనిసలు గానముచేసి సౌభ్రాత్రముల
జాతినవి గదా!

శిలలకే యింతటి కైలి యలవడినపుడెక కపిశ్వరుల
కవన శక్తుల భావనా పటిమల పద లాలిత్యముల, మృదు
మధుర మంజుల మనోహర కావ్యరీతుల గుఱించి చెప్పనేమి
టికి? ఏమనిచెప్పవలెను! అలసానివారి “జుత్రగాత్రముల
ర్థారగించు విమల గాంధర్వంబు” గుఱించియా! రామకృష్ణ
కపిశ్వరుని రసజ్ఞతనా! రామభద్ర కవి రచనా ప్రాథిమనా?
ధూరజ్ఞుని సారస్వత నందనమును గుఱించియా? ఎవరిని
గుఱించి? దేనిని గుఱించి? ఏమని వర్ణింపవలెను? ఎంత
వఱకు వర్ణింపగలము?

నాటి తెలుగు కవితా వధూటి విశ్వకళామ తల్లికి కంఠ
హారముల వేసినది. నాటి యాంధ్ర శిల్పి రాళ్లకు ప్రాణములు
పోసి, వానికి మనోహర రూపము లొసగి, ఆ శిల్ప మూర్తు
లచే భరత నృత్యములను జేయించినాడు. భావనా గీతికలను
పాడించినాడు.

నాటి నాగార్జునుడొక నవ్య ప్రపంచమునే సృష్టించి
నాడుగదా! ఆమరావతి విద్యాలయమొక విశ్వకళా పరివత్తు.

వివిధదేశములందలి విద్యార్థులకు విజ్ఞాన భిక్షుల బ్రసాదించిన
 సుజ్ఞానాంబుధి. ఆ విశ్వ విద్యాలయ మొంతటి విఖ్యాతి గాంచి
 నది! వందలకొలది ఆచార్యులతో వేలకొలది విద్యార్థులతో
 విరాజిల్లిన నాటి విశ్వ విద్యాలయము తెలుగుతల్లి త్రి చంద్రి
 కలను నేల నాలుగు చెరుగుల వెలిగింపజేసిన కళాపీఠముగదా!

పచ్చికలో గూడ ప్రాణములున్నవని ప్రపంచమున తెలు
 గెత్తి చాటిన నాగార్జున్ డెంతటి కరుణామూర్తి. ఆ దివ్యమూర్తి
 వెన్నవంటి గుండెలనుండి స్రవించిన దయారస ప్రవాహములు
 భూగోళమునే తడిపి వేసినవి కదా! హిమాలయముల కంటె
 మహాన్నతములైన ఆ మహనీయుని ఉన్నత భావములు,
 పసిఫిక్ మహాసాగరమునకంటె అగాధములైన ఆ దయాశాలి
 ఆంతరంగిక హృదయముయొక్క లోతులు ఊహితములు
 గదా! నాటి నాగార్జునుని విజ్ఞాన బీజములు మొలిచి పండిన
 నవానురాగములేగదా నేటి సజీవములగు తెలుగు నందనో
 ద్యానములు!

తెలుగు కవితా క్షేత్రముల హలముతో దున్ని
 తియ్యనిపలుకులను చల్లినాడు పోతన. అవి పదములై మొలిచి
 పాదములై పెరిగి, పద్యములై పూసి, భావములై విరిసి
 విజ్ఞాన వాసనలను వెదజల్లినవి విశ్వమంతటను. ఆ మహాకవి
 నాటిపోయిన కవితా మహావృక్ష స్కంధముల యాకులచాటున,

రెమ్మల మాటున గూయుచున్న కోకిలలెన్ని యోగదా ! పలు కుచున్న చిలుకల సంఖ్యలు వేలుగావు ... లక్షలు !

మొల్లమాంబ కవసముల మల్లెల ఘమ ఘుమలతో, ముద్దుపళ్ళని శృంగార కవితల సింగారంపు పూతల తొడుగు లతో, వేంగమాంబ పదగుంభసల ప్రవిమల తారకల ధగధగ లతో ఆంధ్ర సరస్వతి ఎంత ఆనందముగాంచినదో గదా ?

తెలుగు మాగాణిలోనున్న వెన్ని కవనాల గనులో ! కళా నందనములో ! శిల్పసీమలో ! త్రవ్విన ప్రతిచోట తర తరముల శిల్పసంపద తథుక్కున మెఱసి పోవుచున్నది. తాకిన ప్రతి శిలయు నృత్యగతుల నేర్పుచు అప్పురసల లావణ్యములను తీసి కట్టనుచున్నది.

చరిత్రకందని శాసనములు, పరిశోధనలకు దొరుకని శిల్పకళాఖండములు, ముద్రణకందని అపూర్వ కావ్య సంపు టములు ఎక్కడెక్కడ ఎన్నెన్నియున్నవో ఎవరికి తెలియును ?

వేమన పద్యములెఱుగని వెట్టి వాడెవడు ? బ్రహ్మము గారి తత్వము పాడని పామరుడెవడు ? తేట తెలుగు మాట లతో పరిమళ భావనా ప్రసూనముల మూటలతో, జిలిబిలి పలుకుల నీతులు చెక్కిన రతనాల వీటలతో తెలుగు కుటీర మెంతటి వెలుగు నిచ్చుచున్నది !

అది స్వర్ణయుగము. ఆంధ్రకవి సార్వభౌములు బంగారు పల్లకిలో నూరేగిన మధురాతి మధురమైన వసంతకాలము. తెలుగుశిల్ప సామ్రాట్లు మనోహరమైన హంసతూలికా తల్పములలో తనువు మఱచి హాయిసనుభవించిన వెన్నెల రోజులు.

అటు కటకమునుండి ఇటు ద్రవిడమాగాణము వఱకు దిగ్విజయములుచేసి జయ స్థంభముల నాటిన ఆంధ్రభోజుడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయల నిర్యాణముతో నాంధ్ర మహాలక్ష్మి నానాటికి శుష్కించిపోయినది. చంద్రగిరి రాజుల చలువతో కొంతకు గొంత తెలుగుదనము నిలువ గలిగినను వన్నె దప్పినది. చెన్ను దఱిగినది.

ఆధారములేని అనాధవలె పోషకులులేని బికారివలె ఆంధ్రమాత చిక్కి శల్యావశిష్టయైనది. చైతన్యము లేక గత చరిత్రను తలంచుకొనుచు, భవిష్యత్తు నూహించుకొనుచు ప్రాణావశిష్టయై పోయినది.

తెలుగు తోటలో పిక సంతానములు కకావికలై నవి. విశ్వమునంతటి నుట్టుతలూగించిన మనోజ్ఞమైన కళాఖండములు ముక్క చెక్కలై నవి. జీర్ణదేవాలయములతో, శిథిల కుడ్యములతో, చిలికిన శిల్పములతో, చివికిన చిత్రములతో

చిందర వందరయై పోయినది తెలుగు కళాక్షేత్రము. ఎటు చూచినను నైరాశ్యమునైనైరవిహారము చేసినది. దారిద్ర్యము వికసించినది. తెలుగుయోధుల నాడులలోని నెత్తురు వేడితగ్గి పోయినది. ఉత్సాహము నశించినది. ఆవేశమ స్తమించినది.

ఆంధ్ర ప్రచండ భానుడ స్తమించినాడు. అమావాస్య గాఢాంధకారము చీకటి మూకలలో రాకాసి క్షేలు వినిపించి నవి. అఖిలాంధ్ర జ్యోతి ఆరిపోయినదా ?

వెన్నెల కొన్ని రోజులు. చీకటి కొన్ని దినములు. విశ్వమూర్తి సర్వేశ్వరుని విచిత్రసృష్టిలో సంభవించెడు ప్రతి ఘట్టము చిత్రాతి చిత్రమేగదా ! అఖండ భారతావని విముక్తి నిమిత్తమవతరించినది, స్వాతంత్ర్య మహోద్యమము. బాల గంగాధరతిలక్ మహాశయుడు పాడినాడు నాందీ గీతమును. అందుకొన్నాడు మహాత్ముడా మహాయజ్ఞ నిర్వహణమును.

భారత జాతీయ మహోద్యమము జగన్నాథ రథము వలె జయ ఘంటికలను మ్రోగించినది. ఆ మహాయజ్ఞములో ఆత్మబలిదానము గావించిన మహావీరులెందరో తేల్చి చెప్ప లేము.

జాతీయ పోరాటముతోనే జనించినదాంధ్రోద్యమము. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణుడు నాటిన విత్తు మొలకై

వృక్షమై శాఖోప శాఖలై పల్లె పల్లెకు వ్యాపించినది. వాడ వాడకు ప్రసరించినది. విశ్వదాత కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావు గారి విజ్ఞానసారస్వత సమారాధనముతో వికసించినది మహా ద్యమము. దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య వెలిగించిన దివిటీ లతో త్రొలిగిపోవుచు వచ్చినది గాథ తిమిరావళి. ఆంధ్ర తేజము, ఆంధ్రశిల్పము, ఆంధ్రసారస్వతము. ఎటువిన్నను ఆంధ్రత్వము ప్రతిధ్వనించినది. పలుచబడిన రుధిరము ప్రజ్వలింప జూచ్చినది. నీరసించిన రక్తనాళములు ఉడుకెక్కినవి.

మహాత్ముడు పూరించిన నమర శంఖారావముతో నిఖిలాంధ్రము కుతకుతమనియుడికి పోయినది. బాపూజి ప్రారంభించిన ప్రతి యుద్యమమునందును ప్రథమ తాంబూల మాంధ్రులడే. దోగాడు పసిబిడ్డనుండి మూడుకాళ్ల ముదుసలి వఱకును స్వాతంత్ర్య సమరాన్ని యందురుకుట కువ్వెల్లూరిన వారే. కారాగారములు నిండిపోయినవి.

స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించినదిగాని అది పిభిన్న దృక్పథములతో పుట్టినది. మహామ్మదీయులకు ప్రత్యేకముగా పాకిస్తానము సృష్టించ బడినది. పరిశిష్ట భరతఖండము మనకు దక్కినది.

హిందూ, ముస్లిం, సఖ్యతా యత్నమందే తన జీవి

తము సంకీర్తము చేసినాడు మహాత్ముడు. ఆ మహా ప్రయత్న మందే యనువుల నిడిచినాడు.

నిశ్చలత తపస్వి, మధురమయమూర్తి, కరుణా ప్రపూ రితశక్తి మహాత్ముని నిర్యాణమునుండి దేశము కోలుకొనలేక పోయినది. ఆంధ్రనాయకుల దృష్టి భారతమాత ప్రాభవ పరి పుష్టి నిమిత్తమై కేంద్రీకరించ బడినది.

స్వరాజ్యము సిద్ధించులోపుగనే మహాంధ్ర జనని మహా మాణిక్యములవంటి పుత్రులను పోగొట్టుకొన్నది. కళా ప్రపూర్ణ బిరుదాంకితుడు, విశ్వదాత, దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావు పంతులు పరమపదించెను. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణు డస్తమించెను. ఆంధ్రోద్యమ పితామహుడు దేశభక్తి కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులు దివికేగెను.

ఈ త్రిమూర్తుల అస్తమయముతో మఱి మునుపటి గాఢాంధకారముగాకున్నను సందే చీకట్లముకొన్నవి. నిరాశా వల్లరులు కొనలుసాగినవి. నిస్సృహ బాహువులను చాచినది.

ఆంధ్రదేశము గొడ్డుపోలేదు. మహామౌతులుగాకున్నను మౌతులకు కొఱతలేదు. యుగంధరులు లేకపోయినను యుక్తి పరులకు కఱపులేదు. పెద్దవారు కొరతయైనను పెత్తనదారులకు తక్కువలేదు.

కాని ఒక్క లోటు కనిపించినది. ఆంధ్ర నాయకులలో ఐక్యభావము లడుగంటినవి. “ఎవరికి వారే యమునాతీరే” పదము నాలాపనముచేసినారు. కనుకనే ఆంధ్రులకు ఉన్న ఆశలు గూడ అడుగంటినవి. స్వరాజ్యము సిద్ధించినను స్వరాష్ట్రము లభించు దారి కనబడలేదు. ప్రజలలో నావేశమున్నప్పటికిని దాని నొకదారిలో నుంచు నాయకుడు కఱవై నాడు. ఉన్న నాయకులలో నాటుకొని పోయిన విభిన్నత్వమునుండి యేకత్వ మును సాధించుట కెవరికిని శక్యము గాకపోయినది !

ఆశలుండియు సవకాశములేని సాహసముండియు సమర ప్రయత్నములేని సేనాపతులవలె తెలుగు యోధులు నిర్విర్యులై పోయినారు. ఈ నై రాశ్య మేవిధమున పరిణమించునో గదా!

అవతరణము !

విశాలాధమునకు నెల్లూరు మండలము గుండెకాయ వంటిది. అది విజ్ఞాన నిధులకు పుట్టినిల్లు. విద్యావేత్తలకు నిత్య నివాసము. కవితా నిధులకు జన్మస్థానము. కళోపాసకులకు మధుర నిలయము.

తన దివ్యమైన లేఖనితో తన మధురమైన భావము లతో సానబెట్టిన వజ్రములవంటి పదజాలములతో మెఱుగు బెట్టిన రత్నములవంటి పాదములతో మహాజ్యోతులవలె వెలుగొందు మాణిక్యములవంటి పద్యములతో భారతమును రచించిన మహాకవి తిక్కన ఈ షినాకినీ తీర పరిసర ప్రాంగణము లందే వెలసెను గదా ! “ తింజీగారెలు తినవలెను. వింజీ భార తము వినవలెను ” అన్న నా నుడి పుట్టిన దీ సింహపురమునందే.

కవితిక్కనకు జన్మస్థానము. ఖడ్గతిక్కనకు నివాసము. కనుకనే కవికోకిలను ప్రసాదించిన దీ నెల్లూరు పత్తనము. కవి కోకిల దువ్వూరి కలములో కోటి కోకిలలు కాపురము చేసినవి. ఆ మహాకవి హృదయ కుహరమునుండి లక్షల భావనా స్రవంతులు వెన్నులై ప్రవహించినవి. సారస్వత నందనములో కొంగ్రొత్త సుమ వల్లరులను నాటి మధుర భావనామృతములు

పోసి కంటికి దెప్పవలె కాసాడి పెంచి పెద్ద చేసిన మహానుభావుడతడు. అందుకే ఆ మహాళావికి నిఖిలాంధ్ర జగత్తు నివాళు లొసగినది. కవిలోకము జేజేలు చెప్పినది. పండిత ప్రపంచము జోహార్లు సమర్పించినది.

విశాలాంధ్ర జగత్తునకు విముక్తిని ప్రసాదించిన శ్రీరాముల స్వస్థలముగూడ నెల్లూరుమండలమే. జన్మస్థానము మద్రాసునగరమైనను నివాసస్థానము నెల్లూరు మండలము లోని జువ్వలదిన్నె. జన్మించినది ఆర్యవైశ్యకులమైనను అఖిలాంధ్ర జాతికి నేకైక ప్రతినిధియైనాడు. హరిజన లోకమున కారాధనీయుడై నాడు.

మదరాసు మహానగరములో అక్టోబర్ 16వ నెంబరు గృహమందు జన్మించినాడు. మహా తపస్వి అకళంక ప్రజాసేవకుడు శ్రీరాములు జన్మించిన గృహము నిఖిలాంధ్రమునకు యాత్రాస్థలము గదా !

పూవు పుట్టగనే పరిమళించునటుల, తావి తాళగనే తనువు పులకరించునటుల కోకిల పాడగనే హృదయము వికసించునటుల తెలుగుతల్లి నోములపంట శ్రీరాములు ప్రభవింపగనే ప్రకృతి పరిమళించినది. శాంతి మహానగరములో చంద్రోదయమైనది.

దోగడుచున్న దోసపండువలె పరుగిడుచున్న వనన
పండువలె నిగనిగలీనుచు నెదుగుచున్నాడు పసికందు. అల్లారు
ముద్దుగా పెరిగిన శ్రీరాములు అక్షరాభ్యాసము ప్రారంభించి
నాడు. లోకోత్తర పురుషులకు అక్షరాభ్యాసము చేయించిన
గురువులెంతటి పుణ్యాత్ములో గదా!

నాటి ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసమునకు నేటి విధానమున
కును హస్తీమశకాంతరమున్నది. అప్పటి విద్యార్థులు గురు
శుశ్రూషచేసి విద్యనభ్యసించిరి. ఇప్పటి పల్లెకూటములలో
శుశ్రూష కనిపించదు. విద్యతోబాటు శుశ్రూష వలన క్రమ
మైన అభ్యాసములు బుద్ధులు అలవడునవి. ఇప్పుడు అట్టి అవ
కాశములు తక్కువ. నలుబదిరెండవ సంవత్సరమునకు పూర్వ
ము చదువుకొనిన విద్యార్థు లదృష్టవంతులు. వారి విద్యా భవ
నము చక్కని పునాదులపై నిర్మింపబడినది. శ్రీరాములా
కోవకుచెందినవాడే. వారి విద్యాభ్యాసము పెద్దబాలశిక్షతో
ప్రారంభమైనది. సుమతిశతకకారుని సూక్తులు గ్రాహ్యమైనవి.
గజేంద్రమోక్షము లోని పద్య రత్నములను వల్లించినాడు.
బాలరామాయణములోని పటుతర శ్లోకములను పఠించినాడు.
అటవిడుపురోజుల పద్యముల నొప్పగించుటలో నతడందేవేసిన
చేయి. ముప్పాతికలనుండి మువ్వీసముల వఱకు, పాతికలనుండి
కానీలవరకును లెక్కల పథకములను చెక్కుచెదరక చెప్పగల

మేధాశక్తి యలవడినది. ఇక ఎక్క-ముల నొప్పగించుటలో గలగల జలపాతము దివినుండి భువికి దిగిన్నట్టలే. గణితమునకు మూలసూత్రము ఎక్క-ములే గదా! ఎక్క-ములు రాని వారి బుర్రకు నేనెక్క ననునట గణితశాస్త్రము. అమరము చడువని వారికి నేనమరననునట భాషామతల్లి. అనుభవజ్ఞులైన యొజ్జుల చెప్పిన ఈ మాటలలో నెంత భావ మిమిడి యున్నది. కవీశ్వరులకు సహితము అమరము కల్పవృక్షము కదా!

ప్రాచీన విద్యా విధానమునం దుత్తీర్ణుడైనాడు శ్రీరాములు. అయోధ్యా రాములవలె నల్లారు ముద్దుగా పెరిగిన శ్రీరాములున్నత విద్యాభ్యాసమునకు గడంగినాడు. ఎదుగుచున్న వృక్షమును చూచినపు డెవరికైనను సంతసమే గదా! శ్రీరాముల పసిడినాల్కలో పలుకుల వెలది సిగ్గు నివాస మేర్పడుచుకొన్నది. కనుకనే ఉన్నత విద్యలు వెన్నతో బెట్టిన చదువులై నవి. తరగతిలో ప్రప్రథముడుగాకున్నను ప్రథమ శ్రేణినుండి తప్పువాడుగాడు. భావినాయకుల భవిష్య చ్ఛాయలు విద్యార్థి దశలోనే ప్రతి బింబించు ననుట తప్పుగాదు. భారత రివల్యూషన్ అధ్యక్షులైన రాజేంద్రుడు ప్రతి తరగతి యందును ప్రతి పరీక్ష యందును ప్రథమ శ్రేణిలో ప్రథముడుగా వచ్చుచుండెడి వాడట. ఆ మహనీయుని మేధా శక్తిని పరికించిన వివేకా నందుని శిష్యురాలు సోదరి నివేదిత "ప్రసాదు భారతావని

భవిష్యన్నాయకుడు కాగలడని” వక్కాణించినదట. అదే విధముగనే శ్రీరాముల ప్రజ్ఞను పరిశీలించిన పండితులితడు మహాకవియో మహాసాధువో కాగలడని వాక్రుచ్చినారు. శ్రీరాములు మహా పండితుడు మాత్రమేగాదు మహా సాధువు మాత్రమే గాదు మహాత్ముడైనాడు.

కొండవీటి చేత్రాడువలెనున్నత విద్య ఆట సంవత్సరము లభ్యసింపవలసియున్నది గదా! శ్రీరాములకిది చాల వినుగును బుట్టించినది. కనుకనే ప్రాచీన సారస్వతపుగనులను పరిశోధింప నారంభించినాడు. పురాణములను పఠింప నారంభించినాడు. తిక్కన తియ్యందనాలను చవిచూచినాడు. పోతన మధుర భావనామృత సమీరములలో విశ్రాంతి ననుభవించినాడు. త్యాగయ్య గాన వృష్టిలో ఆపాదమస్తకము తడిసినాడు. సారస్వతనందన మంతయును కలయ దిరిగి మొల్లమాంబ వన్నె చిన్నెల కవితా చంద్రికలలో నిహరించి వేమన పదముల నుచ్చరించుకొనుచు బ్రహ్మయ్య తత్వముల పాడుకొనినాడు.

శ్రీరాములకు గ్రంథాలయమన్నచో గాఢాభిమానము. గంట కొట్టు వఱకు పాఠశాల. కొట్టినది తడవుగా గ్రంథాలయమునకు పరుగుదీసెడివాడు. కనబడిన పుస్తకమునెల్ల చదివిననే గాని తృప్తియుండెడిది కాదు. ఏయే పోత్తము సంపాదెంత విద్యా విత్తమున్నదో సంగ్రహించి తీరవలె ననెడు దీక్ష.

అదీక్షకుమించిన ఆసక్తి. విద్యాత్పష్ట సామాన్యముగా తీరెడిది కాదు గదా ! తరచినకొలది తరుగనిది సారస్వతనిధి గదా ! “నేనున్నత విద్యచదివితిని.” “ఏను పట్ట భద్రుడను” అనెడు సంతృప్తితో ఫలితమేమున్నది ? విద్యకు పట్టములు పరీక్షలు తరగతులు ఇవన్నియు తాత్కాలికపు కొలమానములే గదా ? పోతన యే తరగతి చదివెను ? ఆ మహామహాలు సృష్టించిన సారస్వత ప్రపంచముల కంచులు దెలియక వెదకులాడు చున్నాము గదా ! విద్యార్థులకు తరగతి పాఠములే ప్రపంచము కారాదు. బడికి వెలుపల విశాల ప్రపంచమున్నది. విజ్ఞానాంబుధులున్నవి. అప్రపంచ జ్ఞానార్జనము నిమిత్తము ప్రయత్నించవలెను.

బాలవిద్యార్థి శ్రీరాముడుటువంటి ప్రయత్నమునే చేసినాడు. భారత దేశీయ చరిత్రను పరిశోధించినాడు. గుప్తుల నాటి స్వర్ణయుగమును తలచుకొని తనువును మఱచినాడు. శౌతముని కన్నతల్లి భారతమాతయని తెలిసికొని గర్వముతో గంతులువేసినాడు. అశోకుని పరిపాలనను చదివి ఆనందపడి నాడు. సంగమిత్ర సాహసమును, బౌద్ధమత ప్రచారమును పఠించి పులకరించినాడు.

తాజమహల్ నిర్మాణమును చరిత్రలో తిలకించి ముక్కుమీద వ్రేలుంచుకొనినాడు. శివాజి విక్రమమును స్మరించుకొని

పొంగిపోయినాడు. చివరకు ఆంగ్లేయుల చరిత్రను చదివి సల
సలమని పొంగిన రుధిరముతో మండి పడినాడు.

మరొకవైపున మహాదాండ్ర చరిత్ర నంతయును
వల్లించినాడు. తెలుగుతల్లి సామాజ్య వైభవమును స్మృతికి
దెచ్చుకొని మధురాను భూతిని పొందినాడు. శిథిలమైన జీర్ణ
విజయనగరమును గాంచి ఖిన్నుడైనాడు.

నాడే ప్రభవించినది శ్రీరాముల హృదయసీమలో
స్వాతంత్ర్యాంకురము. విద్యార్థిదశలోనే మొలకెత్తినదా
వాంఛ. భారతమాత బంధనములను విడిపించవలెను. ఆంధ్ర
శ్రీ పాశములను త్రుంచవలెనను పట్టు జనించినప్పటికది
విద్యార్థిదశ. విజ్ఞానారసమే విద్యార్థి ధర్మము. రాజకీయము
లందు పాల్గొను నాశలు జనించు కాలమైనప్పటికిని దానికి
సమయమురావలెను. అందుకొక శ్రీరాములు మనశ్శాంతి
తో చిఱుత ప్రాయమునందే యున్నత విద్యను పూర్తిచేసినాడు.

పిన్నల చదువులలో వృద్ధి కనిపించినపుడు పెద్దలలో
నుత్సాహముద్భవించుట సహజము. ప్రతివత్సరమును తప్పక
కృతార్థుడగు విద్యార్థిని చదివించుట కే జననీ జనకులు పూను
కొనరు?

శ్రీరాముల కుటుంబము నిరసంపదలతో తేలిపోక

పోయినప్పటికిని కూటికి గుడ్డకును కొదవలేదు. సోదరుడు రంగయ్యగారి చదువుతో పాటుగనే శ్రీరాముల చదువు గూడ సాగవలెనుకొన్నారు. ఒక శుభముహూర్తమున కళాశాలలో ప్రవేశపెట్టినారు.

విశ్వమునకు నేత్రములవంటివి విద్యాలయములు. అందు కళాశాలలు జ్ఞాన చక్షువులు. శ్రీరాముల దృష్టి కళాశాల విద్యార్జనతో బాటు మఱిల విజ్ఞానార్జనము పై బడినది. విశ్వచరిత్రను కదిపిచూచినాడు. వివిధ దేశముల స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్రలను పరిశీలించినాడు. ఆమెరికా స్వాతంత్ర్య సమరములు శ్రీరాముల నెక్కువగా నాకర్షించినవి. అబ్రహం లింకన్ జీవన గాథను పఠించి తన్మయుడైనాడు. న్యూటన్ మహాశయుని పరిశోధనా సక్తిని చదువుకొన్న కొలదియు నాశ్చర్యమువేసినది. నీగ్రోల బానిసత్వమును దలంచుకొని విలపించినాడు. ఆంధ్రభాషతో పాటు నాంగ్లభాషలో గూడ మంచి గ్రాహ్యశక్తి యలవడినది. బెర్నార్డ్ షా విచిత్రపాత్రలు, షేక్స్పియర్ కథానాయకుల మనస్తత్వములు, లీబ్నీచ్ వాస్తవిక చిత్రణములు శ్రీరాముల నాకర్షించినవి.

పాఠశాల కేగుచున్నప్పుడే హతీయోద్యమము ప్రారంభమైనది. హృదయ మావేశముతో నుడుకెత్తిపోయినది. కాని కుటుంబము పెద్దలు బంధువులు తన్నెంతయో యాసతో.

చదివించుచున్నారు. పెద్దచదువులు చదివి గొప్ప ఉద్యోగములు చేయగలడను నాన వారికుండుటలో నబ్బుర మేమున్నది?

ఎంత ప్రయత్నించినను మనసు స్వరాజ్యోద్యమము వంకకే పరుగిడుచున్నది. విద్యారసమా? రాజకీయమా? రెండు సమస్యలును హెచ్చు తగ్గులులేని, బరువు తేలికలులేని సరి తూతములు.

నిశ్చప్రేమైక మూర్తి దీనజన బాంధవుడు దేశనాయకుడు గాంధీ మహాత్ముడు జగన్నాథ రథమును కురుక్షేత్రమునందు నిలుపుకొనినాడు. పాంచ జన్యమును పూరించినాడు. ఆసేతు శీత నగమూగినలాడి పోవుచున్నది. విద్యార్థి ప్రపంచము సరి హద్దుల నధిగమించి విస్తృత మహాసముద్రములోని కురుకు చున్నది.

ఆలోచించినాడు శ్రీరాములు. విజ్ఞానారసమా? స్వరాజ్య శ్లాఘనమా? ఏది ముందు? పెద్దలు పలువిధములుగా సలహా లిచ్చినారు. ఆత్మ మహాత్ముని వైపునకు లాగుచున్నది. పాదములు పాతశాలవైపునకు లాగుచున్నవి.

ఒక వంకనుద్యమము సాగుచుండగానే మరొక వంక చదువుసాగుచు వచ్చినది. శానిటరీ ఇంజనీరింగు పరీక్షలో ను తీరుడె నాడు శ్రీరాములు.

మానవ జీవితము మిక్కిలి సంక్షుభిత మై నది . ప్రజానేవ విధ్వక్త ధర్మమై నప్పటికిని ప్రగతి శీలము సహజముగా నుదయించు సునిశితభావమై నప్పటికిని పరోప కారవాంఛ మానవుని ప్రకృతి యైనప్పటికి నవి వికసించు నవ కాశములు గలుగుటరుదు. శ్రీరాముల వాంఛ యుద్యోగము చేయుటగాదు. ఆమహానుభావున కేదియో మహత్తరమైన కార్యమును సాధింపవలెననెడు కోరికయుండెడిది. ఏదో గురుతర బాధ్యత నిర్వహించు నిమిత్త మీ ప్రపంచిమునందుదయించి నానను నమ్మకముండెడిది. కాని యుగధర్మము ననుసరించి కుటుంబ న్యాయము ననువర్తించి తానుగూడ సుద్యోగము చేయవలసి వచ్చినది.

1920 వఱకు శ్రీరాముల జీవితము వసంతకాలము. అది విద్యార్థి దశ. మానవజీవిత మందేవై నను తియ్యని నిముసము లున్నచో నవి విద్యార్థి దశ యందుండవలెనన్నాడొక మహా కవి. శ్రీరాముల జీవితములో విద్యార్థి దశ పరి సమాప్త ముదినది.

ఆ విలువైన కాలమందు విజ్ఞాన వారాణసి కలయ వెడలి కాపలసినన్ని సుజ్ఞాన ముత్యముల నేరుకొన్నాడా జ్ఞా నువు. చరిత్రలను పరిశోధించి మహాపురుషుల జీవితగాధల నాకళింపుచేసికొనినాడా చరిత్రార్థుడు. అంగ్లాంధ్ర భాషలు

దపారమైన పాండితి నార్జించుకొనినాడు. మత గ్రంథములను ఊణ్ణముగా చదివి సర్వ మతాన్వయసూత్రమును సాధించుకొనినాడు. జీసస్ రక్తదానము, గౌతముని రాజ్య పరిత్యాగము, శ్రీరాముని వనవాసము, హరిశ్చంద్రుని కాటికాపరి తనము లెందు నిమిత్తమో గ్రహించుకొనినాడు.

ఇక కావలసినదేమున్నది! గ్రహించిన విజ్ఞానముతో ప్రపంచమున వ్యవహరించుటయే కదా? సంగ్రహించిన విద్యతో సమర్థతతో జీవనయాత్రను సాగించుటయే గదా?

జి. ఐ. పి. రైల్వేలో నుద్యోగము లభించినది. జీతము రెండువందల యేబది రూప్యములు.

“పోల నుద్యోగికిని దూరభూమిలేదు” అన్న కవి వాక్కులో నాశ్చర్యములేదు. ఎక్కడ ఆంధ్ర దేశము? ఎక్కడి బొంబాయినగరము? శ్రీరాములు బొంబాయిలో నివాస మేర్పఱచుకొనినాడు. పరిసరములు క్రొత్తవై నను పరిచయము చేసికొనినాడు. వేషము, భాష వేఱయినను వారుగూడ భారతీయులే యను భావముతో కలిసి మెలిసి కాపురము చేసినాడు.

ఆ మహానగరములో ననుభవములకు తక్కువయుండదు గదా? నూనూగు మీసల నూత్న యకావనమువ బహు జాగ

దూకతతో బ్రహ్మచర్యమును కాపాడుకొనినాడు. వినయము వివేకము శీలము మానవునికి దైవ ప్రసాదములు. ఆ మహా లక్షణముల నభివృద్ధి పఱచుకొన్న మానవుడు మహాత్ము డగుటలో వింత యేమున్నది?

తీరిక యున్నప్పుడెల్లను శ్రీరాములు కార్మికుల కష్ట నుఖములను పరిశీలించినాడు. దేశ నాయకుల ఉపన్యాసములను వినుచును ప్రతికలలో చదువుచును తనకెప్పుడా మహాత్ముల సాంగత్యము లభించునాయని యుష్విల్లూరినాడు.

జీవిత నాటకరంగములో వివాహ ఘట్టమొక ప్రత్యేక కాంక్షము. నవ వసంతములో వెన్నల రాత్రులలో తియ్యని నిముసముల ప్రసాదించెడు మధుర ఘట్టము. వంశ మర్యాదల ననుసరించి శ్రీరాముల వివాహము నిరాడంబరముగనే జరిగినది. అనుకూలవతియైన పత్ని లభించినచో వేరొక స్వర్గము కావలెనా?

సంసార బంధమేర్పడి నప్పటికిని శ్రీరాములు కుటుంబ మను సంకుచితత్వమునందే చిక్కుకొని బాహ్య ప్రపంచమును మఱచిపోలేదు. వివాహ ఘట్టమతని హృదయమును మఱిత విశాల మొనర్చినది. జీవితమునందలి యానందమును చవిచూచి నప్పటికిని సంఘ కళ్యాణానంత్రీ యడుగంటక మఱి రెండ్రులను విడుచుట విచిత్రము గదా?

ఉద్యోగ మొక్కొక్కప్పు డతిభారముగా కన్పించు చుండెడిదట. అయినప్పటికి నధికారుల మన్ననలకు కొదువ లేదు. సహచరు లత్రిపేమతో చూచుచుండెడివారు. తన విధ్యుక్తి ధర్మమునం దే కొఱతయు రాసీయక నత్యంతము మెలకువతో సమస్తము నిర్వహించుకొనుచుండెడు వాడు.

శ్రీరాముల జీవిత ముద్యోగ రంగమున నాలుగు సంవత్సరములు గడచినది. సాధారణ మానవుని జీవితమునందే మార్పు లసంఖ్యాక ములైనపుడే మహాపురుషుల జీవిత చరిత్ర లెన్ని సంపుటములుండునో గదా !

అచరణ!

~*~*~

భారత స్వాతంత్ర్యచరిత్రలో నవ శక మారంభమైనది. ఆ సేతు శీతనగము తిలకు మహాశయుడు వెదజల్లిన నిష్పవ బీజములు మొలకలెత్తినవి. ఉద్యమశీలుడైన భారత కృషి వలుడు మహాత్ముడా యంకురముల వాడిపోసీయక సీరుపోసి నాడు. అని రెండొకలు విడిచినవి. భారతనేతలు తమ గమ్య స్థానమువై పునకు దృష్టిని సారించినారు. రౌలట్ చట్టము, ముద్రణ శాసనము, ఆయుధచట్టమువంటి నిర్బంధ శాసనము లను రద్దుచేయవలెనని పట్టుబట్టినారు.

కార్మికుల రక్తమాంసముతో కోట్లకొలది లాభము లను గడించుచుండిన పెట్టుబడిదారుల దోపిడి విధానము నొకటవలెనని ఆందోళనము ప్రారంభించినారు. స్వదేశీ పరిశ్రమ లకు తగినంత రక్షణ, ప్రోత్సాహములు కావలెనని ప్రకటించి నారు. ప్రభుత్వయంత్రమందలి ప్రతిశాఖయందు ననవసరపు ఖర్చులు తగ్గించవలెనని గట్టిగా హెచ్చరికలు చేసినారు.

జాతీయ భాషను నిర్ణయించి సంఘీభావ వికాసము నకు పూనుకొనవలయునని కోరినారు. రూపముచెడి, సంస్కృతి చెదరి, పటుత్వము తగ్గి, నానాటికిని కళతరిగి పోవుచుండిన భాషారాష్ట్రములను పునర్విభజన చేయవలెనని ఎలుగెత్తి

చాటినారు. ప్రజలలో దారిద్ర్యమును, అవినీతిని పెంపొందియ జేయుచుండిన మద్యపానమును శాసనరూపమున నిషేధించ వలయుననియు, విద్యావిధానములో విప్లవమును తీసికొని రావలెననియు, వయోజనుల కందరికిని వోటు హక్కు నివ్వ వలెననియు, బహిరంగముగా ప్రకటించినారు

భారత నాయకులయొక్క న్యాయమైన కోరికలను తీర్పుటకు విదేశ ప్రభుత్వము సమ్మతించకపోయినది. దమన నీతితో దౌర్జన్య పద్ధతులతో, దుష్టములైన కుట్రలతో, కుటిల రాజనీతితో భారత దేశపు సిరి సంపదలను దోచుకొను దొరల కీకోర్కెలు కంటిలో పుల్లలు పెట్టినట్లు తోచినవి. జాతీయ నాయకుల హెచ్చరికల నాలకించకయే తమ హింసా విధానముతో భారత స్వాతంత్ర్య మహోద్యమము నడచి వేయగడంగినది దొరతనము.

పౌరుషముల కాటపట్టయి భారతజాతి ప్రచండోద్వేగముతో పైకి లేచినది. ఆ యసహాయోద్యమ మహా ప్రవాహము శీతనగమును చెంగలించినది. కన్యాకుమారిని కాగిలించినది. నింధ్యాద్రిని ముంచియెత్తినది. పాంచాలమందలి యువలోకము ప్రజ్వలించినది. బొంబాయి విద్యార్థులు విప్లవముతో పొంగిపోయినారు. సంయుక్త రాష్ట్రమంతయు అహింసా మహాసమరాగ్నిలో సమిథలను వ్రేల్చినది. దేశబంధు చిత్తరంజి

నుని పిలుపునందుకొన్న విద్యార్థులు పరీక్షలకే విడాకుల నిచ్చి నారు. కాళీఘట్టము, పాటలీనగరి, తదితర ప్రాంతములందు జాతీయ కళాశాలలు ప్రభవించినవి.

తమ వృత్తులను త్యజించి భారత స్వాతంత్ర్య సమర మందు సైనికులై ముందు నడచిన న్యాయవాదులనేకులు. అసహాయోద్యమ మహాప్రవాహమందు విప్లవోద్యోగములో విజయోత్సాహముతో పాల్గొన్న యువ కిశోరములు వేలాది వేలుగదా !

విదేశీయ వస్తు బహిష్కరణము, ఖద్దరు ఉత్పత్తి నాటి జాతీయ కార్య క్రమమందలి ప్రధానాంగములు. దౌర్జన్య రాహిత్య సిద్ధాంతముతో శ్వేతజాతి ఘూర దురంతముల నెదుర్కొన్నది భారతావని. ప్రపంచ దృష్టి నాకర్షించినది పన్నుల నిరాకరణోద్యమము.

అఖండ భారతములో నిర్విఘ్నముగా సాగిపోవు చున్న దసహాయోద్యమము. ఆ మహా విప్లవమునందు సంతోష సంత్రభవములతో పాల్గొన్న దాంధ్రదేశము. “ఆంధ్ర రత్న” దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య ఆత్యంతాసక్తితో దీక్ష వహించినాడు. అసహాయోద్యమములో క్రొత్త ఘట్టమును చరిత్ర విస్మరించలేని వినూత్నాధ్యాయమును సృష్టించినది చీరాల. ప్రభుత్వస్వజ్ఞుల ధిక్కరించి పది మాసములు పట్టణమునకు

మెలుపల గుడిసెలలో నివసించినారు చీరాల ప్రజలు. స్వగృహముల విడనాడి, స్వంతమైన హక్కులను వదలుకొని జాతీయ శౌరవ ప్రతిష్ఠల కొరకు సర్వస్వమును త్యాగముచేయుటలో తెలుగువారెవరికి తీసిపోరు గదా !

ఇంతలో నడుగుపెట్టినాడు వేల్పు యువరాజు భారత భూమిపై. రాజ సందర్శనమును బహిష్కరించుటకు పూనుకొనినారు భారత ప్రజలు. బొంబాయి నగరమున యువరాజు కాలిడుట తోడనే పోలీసుల “జులుం” ప్రబలమైపోయినది. బహిష్కరణోద్యమములో పాల్గొనిన ప్రజలపై లాఠీలు సైరవిహారము సల్పినవి. మర ఫిరంగులు మార్మోతలిడినవి. నేత్తురు వరదలై ప్రవహించినది. మహాత్ముడే స్వయముగా ప్రజలలో ప్రవేశించినప్పటికిని మహాద్రోహము చల్లారలేదు.

దేశమందు జరుగుచున్న మహా విప్లవమును తిలకించి నాడు శ్రీరాముడు. రక్తము జ్వలించినది. సరము లుప్పొంగినవి. హృదయము ప్రజ్వలించినది. స్వాతంత్ర్యము లేని జీవనము నిరర్థకమని అంతరాత్మ హెచ్చరించినది.

తన ప్రేయసి గతించిన వెనుక తన జీవితములో నైరాగ్యదశ అంకురించినది. అసహాయోద్యమము, మహాత్ముని సందేశము, భారతమాత యాక్రందనము, మనస్సును మార్చివైచినవి.

ఏదో పిలుపు వినబడుచున్నది. ఎక్కడో విజయ
దుందుభులు మ్రోగుచున్నవి. ఎవరో దివ్యమూర్తి దీవెనలు
కురిపించు చున్నాడు.

ఒక వైపున కనబడుచున్నది కుటుంబము. మరొక
వైపున విలపించుచున్నది ఆస్వతంత్ర భారత జనని. ఏది
ముందు? ఏది వెనుక? ఏది కర్తవ్యము? హృదయసాగరమున
నుదయించిన ప్రశ్న పరంపరలు తరంగములై కల్లోలమును
రేకెత్తించినవి.

బానిసలై భక్షించు పాయసాన్నముల కంటెను
స్వాతంత్ర్యమున ద్రాపు జాన మేలు గదా! బందీయై చేయు
నుద్యోగము కంటెను, స్వాతంత్ర్య సమరభూమియందయ సమాధి
నొందుట సమంజసము గదా?

కనుకనే త్యజించినాడు సమస్తమును శ్రీరాములు.
బంగారమువంటి వృత్తిని కాలదన్ని జాతీయోద్యమములో
ప్రవేశించినాడు. తాను ప్రజాసేవా కార్యరంగమునందు
ప్రవేశించు చున్నానని సోదరున కొక తేలి వ్రాసి సబర్కత్తి ఆ
శ్రమమున గాంధీజీ శిష్యుడైనాడు.

విశ్వమూర్తి గాంధీజీ నివాస మొక శాంతి నిలయము.
బంగారు బాపూజీ పాదమునిన ప్రదేశమొక పుణ్యక్షేత్రము.

మహాత్ముడు విహరించిన పొలములు సౌభ్రాత నందనములు. అందు కే సబర్మతీ ఆశ్రమమొక స్వర్గసీమ. స్వర్గాధిపతి భోగ లాలసుడు దేవేంద్రుడు. సబర్మతీ తపస్వి గాంధీ మహాత్ముడు త్యాగఘనుడు. అది అప్పరసల క్షీణారంగము. ఇది శాంతి దూతల సేవారంగము. అది భోగసీమ. ఇది త్యాగసీమ. అచట నివసించువాడు సంపన్నుడు. ఇచట వసించువాడు దర్శిత నారాయణుడు.

జానెడు గోచితో జగత్తును తన్మయత్వమున నింపుచున్న మోహనదాసునకు, మణిమయ మకుటంబులతో, విరాజిల్లు చున్న సహస్రప్రాయమునకు ఏమి పోలిక ?

చిరునగవుల తొలకరింతలతో. సేవాభావనల పులక రింపులతో, శాంతి వచనముల చిలకరింతలతో, కలకల లాడు చున్న సబర్మతీ స్వాగత మిచ్చినది శ్రీరామ మూర్తికి. గాంధీ మహాత్ముడు నిరాడంబర జీవి. వారి జీవితమునం దాడంబరము కలికమునకై నను గన్పించదు. బాపూజీ పాదచ్ఛాయలలో పయనమైనాడు శ్రీరాముడు. జీవిత మశాశ్వతమైనది. శ్రీరాములీ సత్యము నేనాడో గ్రహించినాడు. కనుకనే తన యావజ్జీవమును దీన జనుల సేవా కార్యక్రమమునకై విని యోగింప తలపెట్టినాడు.

తలలో నాల్కవలె సబర్మతియందలి సహచరుల యను
రాగముల కొల్లగొనినాడు. తనకు నియోగించిన సేవా కార్య
క్రమముల నోషికతో సంతోషముతో చేయుచుండెడు వాడు.
తన సేవా నిరతిని తదితరులు ప్రశంసించు చుండగా వినుటకు
నైన నిచ్చుగించెడు వాడుగాడు. తన కర్తవ్యము తాను చేయు
చుంటిని సమాధానము చెప్పుచుండెను.

ఆశ్రమవాస మత్యంత నియమ బద్ధమైనది. క్రమ శిక్షణ
యుత్తమైనది. సాధారణమానవు డందుకొనరానిది. శ్రీరాము
డట జీవించినాడు. జీవించుటయేగాదు జీవితమును సారకము
చేసికొనినాడు. మహాత్ముని యనురాగమును చూరగొనినాడు.
ఇట్టి త్యాగధనులు మఱి పది మంది యున్నచాలు. స్వరాజ్య
మొక్క సంవత్సరములో నూడిపడదా !

శాంతి నిలయమైన సబర్మతియందు మహాత్ముని
శిష్యత్వము శ్రీరాముల జీవిత నౌకకు చుక్కాని యైనది.
విశాల భారతమాత బానిస బంధనముల తెగద్రుంచుటయే
నాటి భారతీయుల పట్టుదల. భారత జాతికి విమోచనము
ప్రసాదించుటయే మహాత్ముని నిశ్చల దీక్ష. నిరంతర తపస్సు.

ప్రారంభమైనది స్వరాజ్య సమరము. ప్రపంచ చరిత్రలో
కని విని యెఱుగని వినూత్న విప్లవము. నిరాయుధులైన సేనా

వాహినులతో దండెత్తినాడు మహాత్ముడు. గౌతముని కరుణా హృదయముతో, విస్వకల్యాణమునకై రక్తదాన మొనగిన జీసస్ ప్రవక్త ధర్మపథములో, హరిశ్చంద్రుని సత్యసంధతతో శ్రీరాముని న్యాయశీలతతో సమరమును ప్రకటించినాడు గాంధీ మహాత్ముడు.

అహింసా సిద్ధాంతమొక వంక, ఆరని పొరుష జ్వాలలు మరొకవంక. రెండింటికిని పొత్తు కుదుర్చిన మహానుభావు డెవరు? కుదిరిన ఘట్టమెందు గలదు? అది గాంధీజీ యుగము న్నుదే సాధింపబడినది. మహాత్ముని సిద్ధాంతమునందే జనించినది.

భయంకర షేఖ్ షేఖార్ ఘట్టాలతో భూ నభోంతరాళముల బ్రద్దలుచేయు “బాంబు” లెక్కడ! నిరాయుధులై సమర భూమిలో నిలబడిన స్వచ్ఛంద సేవకు లెక్కడ! ప్రళయ పరస్య గర్జలతో నంతరిక్షమును చిల్లులు పొడుచు విమానము లెక్కడ! కొయ్యరాట్నములు త్రిప్పకొనుచు పోగులుతీయు పూజారు లెక్కడ! దౌర్జన్య రక్కసితో శాంతిదేవత తలపడినది. హింసతో అహింస ఢీకొన్నది. అధర్మముతో ధర్మము పోరాటము సాగించినది.

సత్యా సత్యములకు సంఘటిల్లిన భయంకర సమరములో శ్రీరాము లొక సామాన్య సైనికుడే నాడు. ఫలితముగా లభించి

నది కారా గారవాసము. నాటి కారాగారములు ప్రత్యక్ష
నరక కూపములు. వందలు వందలుగా మందలు మందలుగా
గదుల నింపిరి నాటి దొరలు. గాలిదేవుడు నడుగిడ జాలని
గదులు, గబ్బిలముల నివాసములు. మట్టి గడ్డలతో మిళిత
మైన యన్నమునే బ్రహ్మానందముతో స్వీకరించినారు భా
తీయులు.

ఆ సేతు హిమాచలమే చెఱసాలగా భావించబడిన
నాటి దినములలో కారాగార మనగా కంపించువారెవరు ?
నిత్య దారిద్ర్యముతో నిట్లుపాసములతో, నిరాశా నిస్పృహల
యావేదనములతో పెనగులాడుచుండిన ప్రజలకు చెఱసాల
నివాసమన్న భయమెక్కడిది ?

శ్రీరాములకు విప్లవమున కంటెను నిర్మాణమున నాసక్తి
మెండు. సాయుధ విప్లవముపై నతనికి నమ్మకములేదు.
అహింసాయుతమైన పోరాటముపై విశ్వాస మధికమైనను
నిర్మాణముతోనే స్వాతంత్ర్యము సాధించగలమను పట్టుదల
మెండు. కారాగారమందు నూలువడుకుట, అస్పృశ్యతా
నివారణము, మద్యపాన నిషేధమును గుఱించి సహచరులతో
చర్చలు సాగించెడువాడు. అను దినము నూలుతీయుట నొక
నియమముగా నుంచుకొనినాడు.

చెఱసాలనుండి విడుదలైన దే తడవుగా నిర్మాణరంగమున ప్రవేశించెడువాడు. వెన్నెల చాలువలె సన్నని నూలుతీయుటన్నవారికి మంచిసీగ్లప్రాయము. నిర్భాగ్యులైన నిరక్షరాస్యులై, తరతరములుగా యుగ యుగములుగా దారిద్ర్య కూపమున మ్రగ్గుచున్న హరిజన సోదరులకు నేవ చేయుటన్న వారికి పరమానందము.

నిత్యము ఖద్దరు ధరించి నియమబద్ధుడై, నిరాడంబర జీవనుడై, నిర్మాణరంగమున చుటుకుగా కార్యక్రమమును సాగించిన శ్రీరామునిగాంచి పొంగిపోయినది భారతదేశము. దేశము విశాలమైనది. నేవారంగమంతకంటెను కడు విస్తృతమైనది. దాస్యశృంఖలా విచ్ఛేదన మహాయజ్ఞములో నొక్క సమిధయగుటకు సన్నాహ పడినాడు శ్రీరాముడు.

నిర్మాణరంగమునుండి కారాగారమునకు కారాగారము నుండి విశాల ప్రపంచమునకు. మరల చెఱసాలకు ఈ విధముగానే మూడుమాటులు చెఱసాల కేగినాడు శ్రీరాములు. అత్తవారింటికి వెళ్లు పెండ్లికొడుకువలె నానందముగా కారాగారమునకు వెళ్లుట నాటిత్యాగపురుషుల లక్షణము. శ్రీరాముడందుకు విలక్షణముగా నడచుకొనలేదు. అతడు వైరాగ్య సంపన్నుడు. మహాత్ముని అంతే వాసి. సబర్కతీ నివాసి. మూర్తిభవించిన ఆంధ్రత్వము.

పోరాటము జరుగుచున్నది గాని స్వాతంత్ర్యము దూరమగుచున్నది మహాత్ముని స్వాతంత్ర్య పోరాటము క్రొత్తరీతుల ద్రోశి-నది. కట్టుదిట్టములతో పట్టుబిగువులతోనడుప దలచు కొన్నాడు సత్యాగ్రహ సమరమును. సామూహికములగు పోరాటముల కంటెను వ్యక్తి సత్యాగ్రహములందలి మహత్తర శక్తిని విశ్వమునకు చాటవలె ననుకొన్నాడు మహాత్ముడు. అందులకు తగిన పథకముల నాలోచించినాడు. చక్కని సత్యాగ్రహ సమరయోధుల నెన్నుకొనినాడు. ఆ మహా కురుక్షేత్ర యుద్ధమునకు మొదటి సేనాని ఆచార్య వినోభాజీ. ఆ వెనుకటి అతిరథ మహాకరులలో మన శ్రీరాముడొకడై నాడు.

విశ్వమూర్తి శంఖారావముతో మేలుకొన్నది భారతావని. భారతభూమియందలి ప్రత్యేక ప్రత్యేక “స్వాతంత్ర్యము” “స్వాతంత్ర్యము” అని యాక్రోశించినది. నలుబదికోట్ల భారతీయుల యనుమతిలేకయే వారి మనోభీష్మమునకు విరుద్ధముగ భారతదేశమును ప్రపంచయుద్ధమున, దింపినదప్పటి ప్రభుత్వము. అది ఘోరమైన తప్పిదమని మందలించినాడు మహాత్ముడు. ఒక్క సన్యాసి మాటలకు విలువనిచ్చుట పరాభవముగా భావించినాడు చర్చిల్. తత్ఫలితముగ ప్రజ్వలించినది భారత పోరుషాగ్ని. వ్యక్తి సత్యాగ్రహ సమరము ప్రపంచదృష్టి నాకర్షించినది. అవకాశము కొఱకట్టులు చాచినారు భార

తీయులు. మహాత్ముని యనుమతి నిమిత్తము వేలకొలది కదన యోధులు కాచుకొని కూర్చున్నారు.

ఆ మహా యోధులలో మన శ్రీరాములొకడు, విజయమో వీరస్వర్గమో యన్న దృఢనిశ్చయముతో ముందు నిలిచినాడు. గాంధీజి అమృత వాక్కులతో నాశీస్సుల వర్షము కురిసినది.

భారతీయుల మనోహారమునకు వ్యతి రేకముగ దేశమును కదనమందు దింపిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము తప్పుటడుగు వేసినదని యెలుగై త్తిచాటినాడు శ్రీరాముడు. ఈ నాలుగు పలుకులు చాలు. నాటి సమరమునం దివే వజ్రాయుధములు.

జాతిస్వేచ్ఛ, దేశ స్వాతంత్ర్యము, శాంతి స్థాపన నిమిత్తమై సత్యాగ్రహ సమరమున దుమికిన శ్రీరాములను బంధించినది దొరతనము. కదనయోధులకు కారాగార క్లేశము మంచినీళ్ల ప్రాయము. జయజయ ధ్వానములతో సాగనంపినది ప్రజానీకము.

శ్రీరాములకు చెఱసాలలోని జీవితము క్రొత్తగాదు. చీకటిగదుల నివాసముల ననుభవించిన వాడే. గంభీరమైన హృదయము, దీక్షానిమగ్నమైన మనస్సు, భక్తి శ్రద్ధలతో మిళితమైన పట్టుదల జీవితము నానందమయముగ నొనరించినవి.

వేలకొలది స్వాతంత్ర్యయోధులతో చెఱసాలలు కీట
 కీట లాడినవి. విశాలాంధ్ర విజృంభణమునందు విప్లవ తరంగ
 ములుపొంగి నింగిని పొడిచినవి. పల్లె పల్లె కొక బాలచంద్రుడు
 ప్రభవించినాడు. ఇంటింట నొక మాంచాల వెలుగొందినది.
 నాడు ప్రతిభారతీయుని రక్తము సలసల మని యుడికినది.
 కోకచుట్టి కత్తిబట్టి శివమెత్తి కదన సీమను చిందులు ద్రొక్క-
 తెలుగు వీరు డహింసా సిద్ధాంతమునకు కట్టుబడవలసి వచ్చి-
 నది. దెబ్బకు దెబ్బతీయు పౌరుషము శాంతిదూత యాదేశము
 ననువర్తింపవలసి వచ్చినది. పొగలుచేపి సెగలు చిమ్మి భుగ
 భుగలతో పొంగులువారు రాధ్రసము కరుణా ప్రవంతిలో
 కలిసిపోవలసి వచ్చినది.

చెఱసాలలోనుంచుట ప్రయోజన రహితమని నిశ్చ-
 యించి స్వాతంత్ర్యయోధుల నందరిని వదలిపెట్టినది. ప్రభు-
 త్వము. మాసము, నాల్గుమాసములు, నాల్గువత్సరములని,
 తోచినరీతిని శిక్షలు విధించుట, హెచ్చుతగ్గుల నేర్పఱచి తర-
 గతులుగా విభజించుట, నాటి పరిపాలకుల కొటిల్యము. విభ-
 జించి పరిపాలించుటయను సూత్రము శ్వేతజాతికి వెన్నతో
 బెట్టిన విద్య కదా !

కారాగారమునుండి. విముక్తినొందిన తోడనే నిర్మాణ
 రంగమున ప్రవేశించినాడు శ్రీరాముడు. విశాల భారతములో

విస్తృత సేవారంగములో విశ్వమూర్తి గాంధీజీ ధర్మ పథములో విహరించు యోగిపుంగవుడు శ్రీరాముడు.

రాజకోటలో దీన జనసేవలో లీనుడైనాడు. విదేశీయ వస్తు బహిష్కరణము సమలుజరుపవలెనన్న ఖద్దరు ప్రచార మత్యంత మవసరము. ఖద్దరు ధరింపుడని నోటి మాటలతో చెప్పిన ఫలితముండదు. త్రికరణశుద్ధిగా నియమముల పాటింప వలెను. ఆదర్శనీయుడుగా నడుచుకోవలెను. ఖద్దరు ధరింపుడని బోధించుటకన్నను ఆ బట్ట నుత్పత్తిచేయు తెలుగుజాతికింప వలెను. అందువలన శ్రీరాములు రాత్నము స్వయముగా త్రిప్పెడువాడు. “కదురు కవ్వమాడినచో క అవుండదు సామెత” చేసి చూపెడివాడు. ప్రత్తిని విడగొట్టుటనుండియు నేకులు చేయుటవఱకు, నూలుతీయుటనుండియు చిలపలు చుట్టుటవఱకు నెందఱికో నేర్పగలిగినాడు.

మహాత్ముని నిర్మాణరంగమునందు గ్రామ పారిశుధ్యము ప్రధానాంగము. చేత చీపురుబట్టి వీధులూడ్చుట సంఘసేవకుని ప్రధాన లక్షణము. ముఱికి పేటలందు పర్యటించి మరుగు దొడ్లను శుభ్రపఱచువారు భగవత్స్వరూపులని మహాత్ముడు వాక్రుచ్చినాడు. గాంధీజీ పర్యటనలందు హరిజన వాడలే ఆ మహానీయునివసతి గృహములు గదా! శ్రీరాముడా పథము నందే చరించినాడు. పాకీవాడ వీధులూడ్చినాడు. హరిజనుడై

వారి గుడిసెలలో సంచరించినాడు. ప్రబోధకుడై మద్యపాన నిషేధ ప్రచారము గావించినాడు.

ఒక్క రాజకోటయందు మాత్రమేగాదు. అటనుండి గుజరాతుదేశమునకు తరలి తరవాడా గ్రామమందు నివాస మేర్పఱచుకొనినాడు. అట శ్రమజీవినంఘమునందు శ్రామికుల నాడు. అనుదినము శ్రామికుల కష్ట సుఖములందు భాగము పంచుకొన్నాడు. రైతుల నికృష్టజీవితమునందలి లోతు పాతులను కనిపెట్టినాడు. కూలీల కడగండ్ల గమనవాహినుల యురవళ్లను తెలిసికొన్నాడు. పల్లెపట్టుల సాభాగ్యమే భారతా వని శోభనము. గ్రామ సీమల సిరి సంపదలే భారతజనని నిండు దినము. ఈ రహస్యమును మున్ముందు గ్రహించినవాడు మహా త్ముడు. నాటినుండి నేటివఱకు ఈ బహిరంగ సత్యము నంతగా పాటించని కతిముననే దేశాభ్యుదయము కుంచినడక నడచు చున్నది. ఈ నిజము నేనాడో పసిగట్టినాడు శ్రీరాముడు. ఒక్కొక్క వ్యక్తియు నొక్కొక్క గ్రామమున కంకితుడై పోయిన నెంతబాగుండును ! ఎట జూచినను సంఘములు మాత్రము లెక్కకు మిక్కుటములుగా పుట్టగొడుగులవలె కనబడు చున్నవి. పదవుల కొఱకు సంఘములు. పలుకు బడుల కొఱకు పదవులైన, నేవారంగ మెక్కడున్నది? మానమున

కొక కార్యవర్గసభ ఏడాదికొక వార్షికోత్సవముతో కార్యక్రమము జయప్రదముగా సాగిపోవుచున్నది !

శ్రీరాముల సేవారంగ యిటువంటిదిగాదు. అందరినికీ పదవులులేవు. బాధ్యతలు మెండు. విందులులేవు. ఉపవాసము లెక్కువ. అనుకూలములు తక్కువ అవరోధము లెక్కువ.

నాడు నూలువడకుటయనిన ప్రభుత్వమును కూల ద్రోయుటయని భావము. వీధులూడ్చుటయన్న మేధానిధులకే చుల్కన. కల్లుద్రావుట మానుడని చెప్పిన వారి యెముకలు గుల్లయగుచుండెడివి.

ఈ పరిస్థితులలో నేటి కెదురీదినాడు శ్రీరాములు. సంఘ శాసనముల ధిక్కరించినాడు. ప్రభుత్వ యంత్ర ధాటి కాగి నిలువ గలిగినాడు శ్రీరాములు.

తరవాడనుండి మఱి కొమరవోలు గాంధీజీ ఆశ్రమమున చేరినాడు. శ్రీరాముని ప్రవేశముతో చివురులెత్తిన దచటి ప్రకృతి. శ్రమజీవులకు స్వాగతమిచ్చుట సౌందర్య ప్రకృతికి స్వభావ సిద్ధముగదా !

ఆశ్రమ జీవితములో ననురాగముల పండించు తరుణమున మరల వినవచ్చినదే పిలుపు

అది నలుబది రెండవ సంవత్సరమునాటి ఆగస్టు ఉద్యమము. బొంబాయిలో జాతీయ నాయకుల నిర్బంధించినది సామ్రాజ్యవాదుల బలగము. ఉద్రిక్తులైన ప్రజలు భారత మాతను బంధించిన పాశములో యన్నట్లు గానంబడుచుండిన తంతి తీగల త్రెంపివేసినారు. ఆమె హస్తములకు తగిలించిన సంకెళ్లయన్నట్లు తోచిన రైలుపట్టాలను తొలగించినారు. తెనాలి స్టేషనంతయు అగ్ని దేవుని కావూతియైనది. ఆంధ్రావనిలో ఖండవ దహనములు జరిగినవి.

ఈ మహా విప్లవము నెదుర్కొనలేని దొరతనము గుండెలు జార్చుకొని మంచము పట్టినది. మారణాయుధముల నుపయోగించియు, బాంబుల వర్షించియు ప్రజా ప్రవాహము నరికట్టలేకపోయినది. ఎనిమిదేండ్ల బాలిక గుండుకెదురుగా తన గుండెలజూపినది. పదేండ్ల పసిబాలుడు చొక్కా-విప్పి ఫిరంగి ముందు నిలబడినాడు. ఒడలు జలదరించు ఘట్టములతో మేను పులకరించు విప్లవమది.

శ్రీరాములహింసావాది శాంతమూర్తి. సాధువు. సత్య ప్రతుడు. సాయుధ విప్లవ వ్యతిరేకి. తన తనువునై నను బలించి శత్రువును కాపాడగల కరుణామూర్తి. అయిననేమి? బంధించినది దొరతనము. నాటి దొరతనమునకు కన్నులులేవు కనుటకు. పండ్లుండినవి నమలుటకు దాని కరాళ దంష్ట్రలలోబడి నమలి

వేయబడిన నాయకులెందరో గదా ! లాటీలతోమోది లాలా
 లజపతి రాలుని బలిచేసికొన్నదా పాడు ప్రభుత్వమే. మఱి
 చెఱసాల జేరినాడు శ్రీరాములు. దేశ మల్లకల్లోలమైనది.
 నాయకులందే రెండు చీలికలు పరోక్షముగా గన్పించినవి.
 కొందఱు చెఱసాలలందు మరికొందఱు జ్ఞాతవాసమందు ఒక
 వర్గ మహింసాయుతమగు పోరాటమందు, మరొక వర్గము
 సాయుధ విప్లవమందు నిలిచిపోయిరి.

ఈ భయంకరమైన వాతావరణ మందయోమయా
 వనలో చిక్కుకొన్నది ప్రజానీకము. మహాత్ముని సహ
 చరులతో పాటు బంధింపబడినాడు శ్రీరాముడు.

నాయకులు చెఱసాలలందు నవసిపోయిన రోజులవి.
 ఏ కొద్దిమందియో తప్ప మిగిలిన వారందరు సరకయాతనల
 సనుభవించినారు.

శ్రీరాముల జీవితము కష్ట పరంపరలకాగి నిలిచివది.
 కడగండ్ర స్రవంతులకు తట్టుకొనినది. నిర్బంధకాలమునంతయు
 నిర్భయముగా గడువగలిగినాడు. విప్లవము చల్లారలేదు గాని
 మహోద్ధృతము కొలదిగా తగ్గజొచ్చినది.

దేశమున జరిగిన కల్లోలముల కంతులేక పోయినది.
 ఎట్టకేలకు దిగివచ్చినది ప్రభుత్వము. నాయకులందఱు
 విడుదలైనారు.

చేజసాలనుండి యీ వలకు వచ్చినవెంటనే శ్రీరాముల నాకర్షించినది నిర్మాణరంగము. నిర్మాణమే యతని కార్య క్రమముగదా ! త్యాగమే యా మహానుభావు నాదర్శము గదా ! పెన్న తీరమున ప్రారంభించినా డఖండ సూత్ర యజ్ఞమును. రాట్నప్రచారము తన నిత్యజీవితమైపోయినది. సంఘ సంస్కరణాభిలాష మొండైనది. కుల భేద నిర్మూలన మునకు కంకణముగట్టినాడు. విశాల విశ్వమున మతమనునది నాగరికతా చిహ్నమైనప్పటికి నొక్కొక్కతటి యది మాన వత్వమునే మ్రింగివేయుట కాస్పదమిచ్చినది. స్వాతంత్ర్య ప్రదాయిని హిందూమతమున కులములు వృత్తుల నాధారము చేసికొని వికసించినప్పటికి నవి 'సంకుచిత బీజంబుల వెదజల్లి స్వార్థవృక్షములబెంచి విషఫలముల నిచ్చినవి. ఈ యథార్థ మును గుర్తించిన మహాత్ముడు వివిధ మతముల మహదాశయ సాధనములే మానవత్వ వికాసములని లోకమునకు చాటి నాడు. కులభేదముల నిర్మూలనమే నవ్యజగతి నిర్మాణమని విశ్వమునకు బోధించినాడు. గాంధీజీ సత్యవధంబున సంచరించు శ్రీరాములా కార్యనిర్వహణకు గడంగినాడు.

భిక్షాటనముతో నేకరించిన వస్తుసామగ్రితో సమీప్తి భోజనముల నేర్పఱచినాడు. వివిధకులముల లారేకపంక్తిని గూర్చుండి భుజించుపద్ధతి సంఘమునకు క్రొత్త. బహిరంగో

పన్యాసములుందు బాకాలూదుచు గొంతులు చించుకొను మహా
వక్తలు సహితము తమ గృహముల ముంగిళ్లకై నను హరిజనుల
ప్రవేశింపనీచురు గదా !

శ్రీరాములూ మహావీర్యమునందు మల్లెతగెలను పెంచ
గలగినాడు. ఆ విరిసిన సుమముల ఘుమ ఘుమలు దేశమంత
టను వ్యాపించినవి. సమిష్టి భోజనములందలి ప్రయోజకత్వమును
గ్రహించిన యవకులందఱు నందుకు పూనుకొనినారు.

విశ్వేశ్వరుని సృష్టిలో నందఱు నమానులే. హెచ్చు
తగ్గులను భేదములు కుటిలమానవ కృత్రిమ కల్పనలు.

ఆ భావముతోడనే హరిజనులకు దేవాలయ ప్రవేశ
మిప్పింప సమకట్టినాడు. కర్మవీరుడు కంకణముకట్టుట తడవుగాని
సాధింపక విశ్రమించుట కలలోని మాటగదా ! అది ధీరో
దాత్తుని సహజ లక్షణము.

మంత్రములతో మామిడికాయలు రాలవుగదా ! కార్య
మునకు గడంగిన వెనుక విజయమో వీరస్వర్గమో మహా
వీరుల ధ్యేయము. మహాత్ముడు ప్రపంచమునకు ప్రయోగించి
చూపిన ప్రాయోపవేశ దీక్ష వేయి పాశుపతాస్త్రముల
కంటెను మిన్నయైనది. స్థిరచిత్తముతో నిశ్చల దీక్షతో భగ
వత్ప్రేరితమైన సంకల్ప బలముతో ప్రారంభించినాడు నిరశన

వ్రతమును. ఆ మహా యజ్ఞమునందనుదినము వ్రేల్చినాడు తన మేని కండరములను. జార్చినాడు ఉష్ణాశ్రువులను, హృదయ కుహరమును జిల్చి సమర్పించుకొన్నాడు వేడి వేడి రుధిర ధారలను. ఆ మహాగ్ని జ్వాలలందు కవోష్ణ రక్తము ధారలు గట్టి వర్షించినపుడెల్లను వాయుదేవుడు తోడ్కొన్నాడు. తపోగ్ని జ్వాలా మాలికల తోరణములు విశ్వమందంతట వ్యాపించినవి. ఒక్కదినముగాదు. ఒక్కవారముగాదు. ఇటువదిమూడు దినములఖండ నిరశన వ్రతము సాగినది.

ఉగిన లాడిపోయినది సనాతనత్వము. గడగడలాడినది ఛాందసత్వము. దేవాలయము తలుపులు తెలువ బడినవి. హరి జనులమితానందంబుతో దైవదర్శనము చేసికొన్నారు. ఆ మహాదానంద విజయ ఘోష నాలించి పులకితుడైనాడు మహాత్మగాంధీ.

చిరుసవ్వులు తొలకరింపగా తన బోసినోటిని విప్పి రతనాల పలుకులతో నాశీర్వదించినాడు శ్రీరాములను. నిరశన వ్రతమునందలి మహత్తర శక్తిని గుర్తించినది ప్రపంచము.

ఈ మహా విజయోత్సాహముతో పొంగి పోయినది సింహపురము. సరవళ్లువారినది పినాకిని. ప్రజ్వలించినది వాడ వాడల సాంఘిక విప్లవాగ్ని.

ప్రజ్వలన!

— ❦ —

విశ్వచరిత్రలో ప్రభవించినదొక వినూతనాధ్యాయము. శ్రామిక పోరాటము నందుదయించిన దొక స్వర్ణఘట్టము. భవ్యమూర్తి బౌపూజి దీర్ఘ తపః ఫలితముగా భారతమాత దాస్యము తొలగి పోయినది. గాఢ తిమిరావళిని జీల్చుకొని ప్రభవించినాడు స్వాతంత్ర్య భానుడు. నవనవోన్నేష కాంతి పుంజములతో నవతరించినది నవభారతము.

అటువదేండ్ల పోరాటఫలము అచంచల దేశభక్తుల బలిదాన ఫలము. అకళంక జాతీయ యోధుల రక్తదాన బలము స్వతంత్ర నవభారత నందనము.

ఝాన్సీరాణి వెదజల్లిన విప్ల వాంకురము లేనాటికి ఫలి తములిచ్చినవి ! మహాత్ము నహింసావ్రతమెంత త్వరగా విజ యమునందినది ! జాతీయ వీరయోధుల స్వప్నము లెన్నటికి నిజములై నవి !

భారతమాత వదనమున నవ్వుల మొలకలు నాట్య మాడినవి. సీతి జయించినది. జాతి వికసించినది. ఖ్యాతి పర వల్లు ద్రొక్కినది. శ్రీ చి పరిమళించినది. విభూతి పొంగిపోయినది.

1947 ఆగస్టు పదునైదవ తేది భారతదేశ చరిత్రయందు మాత్రమేగాదు విశ్వచరిత్రయందే మధురాతి మధుర ఘట్టము. ఆఘట్టముతో విశ్వమంతటను చలనముకల్గినది. బర్మా, సింహళములవంటి వలసరాజ్యములన్నియు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొన్నవి.

ఒకనైపున నవిరళోత్సాహముతో భారతీయులు మహాత్మవములను సాగించుచున్న తరుణమున మతొకవంక నుపవాసముతో దైవప్రార్థనమునందు లీనమైనాడు గాంధీజీ. సాధించుటయేగాదుగొప్ప సాధించిన వెనుక లభించిన స్వాతంత్ర్యమును సద్వినియోగము చేసికొనుటలోనే వివేకము సామర్థ్యము గర్భితములై యున్నవి. భారతీయులకు నిబ్బరమును, కార్యదీక్షను ప్రసాదించుమని బాపూజీ ప్రార్థించినాడు. స్వాతంత్ర భారతమును తీర్చిదిద్దుటకు ప్రయత్నించినాడు. మత భేదములను రూపుమాపుటకు, మత కలహ జ్వాలలను చల్లార్చుటకు సర్వ శక్తులతో పూనుకొన్నాడు. ఈ పూనిక జయప్రదమయ్యెడు సూచనలు కనిపించు శుభ ఘడియలలో నొక మహాప్రళయము సంఘటిల్లినది. ప్రపంచమే సంభించి పోయినది. విశాల భారతము విపాదసాగర గర్భమందు సొమ్మసిల్లి శయనించినది.

వెక్కి- వెక్కి- విలపించినారు కోట్లమంది. ఏడ్వలేక కుమిలి

కుమలి గుండెల భారముతో కూర్చున్నారు లక్షలమంది. విన్న పాటిన విగతజీవులై నారు కొందఱు. భారతదేశ స్వాతంత్ర్య ప్రదాత అస్తమించినాడు. మతావేశముతో చిందులు త్రొక్కిన అజ్ఞాన పిశాచావిష్టుడొకఁడా ఘోర మరంతము బ్రాహ్మింపఁ జేసెను.

మహాత్ముని నిర్యాణము మన శ్రీరాములను క్రంగ దీసినది. జీవితముపై విరక్తి పుట్టినది. భవిష్యత్తుపై నాశలు నశించినవి. అంధకార బంధురజగత్తునం దెటువంటి వెలుగును కనిపించక పోయినది.

చెదరిన గుండెలను చేరదీసికొనుటకు కలగిన మన స్సును కూడ గట్టుకొనుటకు, కొన్నిదినములు పట్టినవి. మహాత్ముడు కనుమఱుగైనను సిద్ధాంతము నిత్యనూత్నముగ నెదు గుచునేయున్నది. వారు చూపెట్టిన నిర్మాణరంగమెంతయూ విశాలముగ నూపట్టుచునే యున్నది. దీనులు, పేదలు, కూలీలు, రైతులు, హరిజనులు, కార్మికులు, ఏ వైపు చూచినను నిత్యదారిద్ర్యముతో, నిరక్షరాస్యతతో నిస్సహాయులై యలమటించుచున్నారు.

“హరిజన సేవయే హరిసేవ” అన్నాడు మహాత్ముడు. ఈ వాక్కులో నెంతయో పరమార్థమున్నది. గాంధీజీ వారికే తన జీవితము సంకీర్తము చేసినాడు. అదే రంగమునందు తాను

గూడ జీవితము నంకితము చేయవలెననియు, అవసరమైనచో జీవితమునే త్యజించ వలయుననియు శ్రీరాములు నిశ్చయించుకొనినాడు.

స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించినది గాని పేదలకు ఫలితము లుదినవిగావు. హరిజనుల కడగండ్లకు భరిత వాక్యము పాడెడు యోగము కలుగలేదు. వారి కడగండ్లు పెరుగుచునే యుండి నవి. ఇడుములు బలవత్తరములగుచుండినవి. జాతి పిత బాపుజీ నిర్మాణముతో చివరియాసలడుగఁజేసెను. మొదలు నరికిన వృక్షమువలె కూలిపోయినదా సంఘము. చుక్కానిలేని పడవ వలె పవనఘోషలో పడిపోయినది వారి నిర్మాణరంగము.

భారతదేశమంతట నంధకారము స్వైర విహారము చేసినది. హరిజన సేవారంగమొక సహారాయైనది. అటనట మంచినీళ్ల మడుగులై న నుండునేమో యిట నవిగూడ గోచరించుట లేదు.

నిరాశాపూరితమైన విశాలాంధ్రమందలి హరిజనుల సేవకై ముఱులకంకణము గట్టినాడు శ్రీరాములు. హేమాద్రి చలన మెరుగునేమో తెలియదు. దీక్షాబద్ధుడైన శ్రీరాముల హృదయ మేకార్యమందు లగ్నమైనప్పటికి నది తిరుగుముఖము పట్టి యెఱుంగదు. రవ్వంతయైనను చలించబోదు.

స్వాతంత్ర్య మెవరినిమిత్తమని ప్రశ్నించినాడు దేశమును. అది దీన జనులకు హరిజనాభ్యుదయమునకు నుద్దేశింప బడినదని గుర్తించుట్టయవసరమని వక్కాణించినాడు. బలిసిన శ్రీమంతులు తెగ బలియుచున్నారు గాని శుష్కించిన పేదలకు విముక్తి లేదని ఘోషించినాడు.

మహాత్ముల జాతకము లటువంటివి. వారు విశ్వకల్యాణార్థమై ప్రభవించినారు. లోక శ్రేయస్సు నిమిత్తమై శ్రమించినారు. శ్రీరాములా చాలులోని వాడు.

సమర శంఖమును పూరించినాడు. సాంఘిక స్వాతంత్ర్య కదన నీమయందేకాకియై నిలిచినాడు. నాటి సవ్యసాచికి రథ సారథి కృష్ణభగవానుడు. నేటి ఫల్గుణునికి సత్యమే సారథ్యము వహించినది. నాటి యుద్ధరంగము కురుక్షేత్రము. నేటి సమరాంగణము విశాలాంధ్ర ప్రాంగణము. ధర్మమే రథము నీతిన్యాయములే జవనాశ్వములు. అహింసావ్రతమే గాండివము. అఖిలాంధుల యాశీస్సులే అక్షయ తూణీరములు.

ప్రపంచ చరిత్రలో ప్రభవించినదొక స్వర్ణ ఘట్టము. సాంఘిక నిరంకుశత్వముతో నిరంతర సమరము. ఒక్క శుభముహూర్తమున ప్రారంభించినారు నిరశన వ్రతమును.

ఎదుటివారిని హింసింపక తన్ను తాను హింసించుకొని
 త్యాగ సమాధిలో తనవు చాలించుట ప్రాయోప వేశమందలి
 పరమార్థము. తొలి విజయానుభవమున్నది. పేదల ప్రేమా
 మృత స్నానములు కరియుచున్నవి. హరిజనుల ప్రార్థనల ఫలిత
 ములు కాచుకొనియున్నవి. పరమాత్ము డిచ్చిన ఆత్మబల మజేయ
 ముగా నిలిచియున్నది. తపోధనుని త్యాగమహిమ విశ్వమంత
 టను వ్యాపించినది. కంపించిపోయినది సాంఘిక నిరంకుశ పిశాచి.
 శ్రీరాముల జీవితమును నిలుపనెంచినది ప్రజానీకము. ఎలుగెత్తి
 పెనుఘోషలతో శివమెత్తి తిరుగుబాటుకు సిద్ధ పడినది. తెలుగు
 పౌరుషములు వెలుగుల జమ్ముచు జ్వాలలై జ్వలించినవి. ఆంధ్ర
 శౌర్యము రుసరుసలాడుచు గగనమును, కబళించుటకు పైకి
 లేచినది. పాలుగుడుచు పసిబాలుడు సహితనూ నివాదముల విని
 స్తనము విడిచి చేతికందిన ఆట వస్తువే మహాయుధమనుకొని
 మహాగ్రహముతో మండిపడుచు సురకలువేసి గడపదాటుకొని
 వీధిని ప్రవేశించినాడు.

ప్రజావాహిని పెల్లుబికిన తరుణమున దాని నాపుటకు
 హిమాచలము లడ్డుపడినను వీలుపడదు. ఆనకట్టల నధిగమించి
 వంతెనల ముంచివైచి గట్టల తెగగోసి మహావృక్షముల పెక
 లించి ప్రళయ సృత్యముతో విలయ విలాసలీలతో భూగోళ
 మును ముంచివేయగలదు. సూర్యగోళమును చల్లార్చగలదు.

ఆ పీఠవాహిని పవిత్రోదకముల ధ్రువుని పాదకమలముల కభిషేకము కావలసినదే.

భారతదేశమునకు లభ్యమైనదొక్క రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము మాత్రమే. ఆ వెనుక శాధించవలసినది సాంఘిక స్వాతంత్ర్యము. ఏతత్వధనార్థమే మహాయోగి శ్రీరాములు తలపెట్టిన మహాయజ్ఞము. ప్రభుత్వము జాతీయమగుటంజేసి సద్యఃఫలము లిభించినది. ఇటువదితొమ్మిది రోజులు నిరసన వ్రతము నిరాటంకముగా సాగినవెనుక చెన్నపురి ముఖ్యమంత్రి ప్రకటన వెలువడినది. ప్రతి మానవమందును చివరి దివసమును హరిజనోద్ధరణకై వినియోగింపవలసినదిగా జిల్లాయధికారులకు తర్హులు పంపబడినవి.

శ్రీరాములు ప్రాయోపవేశ మహాస్త్రు ప్రయోగముతో సాధించిన ద్వివీర్య విజయమది. సంకల్పము, సాధన, ఆచరణ ప్రజ్వలనములతో వారి కీర్తి కాంతులు దిగంత విశ్రాంతములై నవి. మహాన్నతాదర్శ పరిపూర్ణుడగునా మహాపురుషునికి కృతజ్ఞతాంజలి ఘటించినది హరిజనలోకము. చేతులెత్తి జేజేలు పెట్టినది ప్రజానీకము.

విశాలాంధ్ర సేవారంగమున విజేతమై వెలుగొంది నాడు శ్రీరాములు. మహాయజ్ఞమున కరిగించిన రక్త

మాంసముల మరల పొందుట సామాన్యవిషయముగాదు. శుష్కించిన శరీరము విజయోత్సాహముతో కోలుకొన్నది. క్రమ క్రమముగా సహజస్థితికి వచ్చుట కెంతయో కాలము పట్టలేదు.

విస్తృతమైన హరిజనాసేవా పథమునందొక మైలు రాయినాటి మఱల నిర్మాణరంగము వైపునకే దృష్టిని సారించినాడు.

నిష్పులు చెరగు మండలమండలలో కుండపోతలై వర్షించు వానలలో శీతవాతాతపంబులకు వెనుకాడక జాన పదంబుల పర్యటించి నిర్మాణరీతుల ను ప దే శి ం చి నా డు శ్రీరాములు. సంచారముచేయు రహదారులు గులకరాల మయములై నను పాదరక్షలు ధరించినదటదు. నుదురు చిట్టి పోవు నిదాఘ సమయములందైనను గొడుగుపట్టిన వాడుగాడు. ఇదంతయు విశ్వకల్యాణమునకు శాంతి సౌజన్య సౌభ్రాత్ర సౌశీల్య సౌభాగ్యసాధనములకు నై చేసినాడు.

నెల్లూరుమండల మదృష్టముల కొల్ల గొన్న సీమ. లేనిచో నిట్టి మహాత్ముని పాదరజములచే పునీతములైన వల్లెలట నుండునా! ఆ మహానుభావు న మృత వచనముల నాలించు సంపదకు నోచుకొనిన గ్రామసీమల రైతుకూలీల యదృష్టమేమన వచ్చును!

విశ్వమునకు వెన్నముక కర్నకుడు గదా! తెలుగురైతు భవిష్యత్తునందే విశాలాంధ్ర భాగ్యోన్నతు లాధారపడినవన్న రహస్యమును బహిర్గత మొనర్చినాడు.

ససుస్త మానవశ్రేయస్సుకై యుద్దే శింపబడిన సర్వోదయ సిద్ధాంత ప్రచారమునందు లీనమైనాడు. మహాత్ముని నైతిక పథమునందు దేశమును కొనిపోదలంచి విధవిరామముల విసర్జించి కార్యరంగమున చుటుకుదనముతో పనిచేయగడంగినాడు. కనబడిన యువకులనందఱు చేరదీసి సర్వోదయ మత సారమును నూరిపోసి వారిని నిర్మాణరంగము వైపునకు మరల్పు శతవిధముల బ్రయత్నించినాడు. అశాశ్వతమై, అస్థిరమై అధఃపతితమై పోవుచున్న జీవితము నావాపథముల దిక్కులకు మరలించి, ఆత్మ సాందర్యమొక్కటియే వ్యక్తిత్వశీలమును పెంచి జీవితము పునీతము చేయగలదని బోధించ గడంగినాడు.

గౌతమబుద్ధునికి లభించిన ఉపగుప్తు దేవిధంబున బౌద్ధ సిద్ధాంత ప్రచారమున తన జీవితమును సార్థకము జేసికొన్నాడో యదేవిధమున గాంధీజీకి శిష్యుడై ఆ మహాత్ముని సిద్ధాంత ప్రచారమునందే తన జీవితమును ప్రయోజనవంతముగా గడుప దీక్షవహించినాడు శ్రీరాముడు.

సర్వోదయ సిద్ధాంత ప్రచార మఖండముగా సాగుచుండినది. బాపూజీ నిర్యాణానంతరమా మహాద్ముని పేర

గొప్ప నిధిప్రోగుచేయబడినది. ఆ పవిత్రాంజనము వారి సిద్ధాంత ప్రచారముచక్కై సకల్వింశబడినది. ప్రోగుచేయుట సులభము కావచ్చు. కానీ ఆపత్తమును సంఘశ్రేయస్సునకై వినియోగించుటలో నెఱలేని చిక్కులున్నవి. ఆ మహా కార్యసాధనకు వాస్తవిక సత్యవాదులవసరము. నిజమైన ధర్మకర్తలు లభింపవలెను.

శ్రీరాములందుకు తగిన వాడని లోక మెఱుగును. సంచాలకుడుగా నుండుమని పిలుపు వచ్చినది. గురుతరమైన బాధ్యతలు పైబడినపుడు తప్పకొనుట పాడిగాదు. ఆ బాధ్యతను స్వీకరించినాడు శ్రీరాములు. సేవారంగమున శ్రమించు వారికి భుక్తి గడచుట యొక పెద్ద సమస్య. దీనజన సేవలో బిచ్చమెత్తుకొనుటకే దినమంతయు వెచ్చించిన నిక సేవ చేయుటకు తీరిక యెక్కడిది? ఈ చిక్కును పాశ్చాత్యులు గ్రహించినంతగా మనవారు గ్రహించలేదు. అట సంఘాధ్యక్షులకు గౌరవ వేతనములున్నవి. రాజకీయరంగమైనను వైజ్ఞానిక రంగమైనను జీతములేని పదవులను. సారస్వత వైజ్ఞానికోపన్యాసము లిచ్చునాటి చాలినంత ప్రతిఫలముల నందజేయుటచట చిరకాలమునుండి వచ్చెడి యాచారము. మనదేశమందు వక్తల సుసన్యాసముల నిచ్చుటకు రమ్మని పిలుచుఘనమైన యాచారమున్నది గాని వారికి దానిఖర్చులైన బంపుకొను స్తోమత, విజ్ఞత యలవడలేదు.

శ్రీరాములకా కార్యక్రమము నిమిత్తమే నూట యేబది రూప్యములు గౌరవవేతనము, నిర్ణయించినారు. వ్యయమునేయగలవారి కా జీతమేపాటిది. అది దారి వెళ్ళు ముల క్రిందనే వ్యయము కాగలదు. కాని శ్రీరాములు కష్ట జీవి. పొదుపరి తనము వారి కాదినండియు నలవాటైనది. మహాత్ముని శిష్యాగ్ర గణ్యుడు. కనుక మాసమునకు ముప్పది రూప్యములనుండి ఏ బది రూప్యములవఱకు మాత్రమే గైకొన్నాడు. శేషించిన పైకమా నిధియందే జమకట్టినాడు.

ఇంకటి యుదారత యెవరియందుండును? త్యాగధనుల లక్షణమది. మహాత్ముల స్వరూప సందర్శనము నిటువంటి సామాన్యవిషయ దర్పణములనుండియే ప్రతిబింబింప ప్రారంభించును గదా!

అంతము నెఱుగని యాశను త్యజించిన మహాత్మాగి యతడు. కనుకనే విశాలవిశ్వమున నెవరికినందని ధ్రువస్థానము నార్జింప గలిగినాడు. విశ్వచరిత్రలో మహాన్నత స్థానము నందుకొన్నాడు.

ఆత్మార్పణ !

అవి ప్రథమ ప్రపంచ మహాసంగ్రామము ప్రారంభముగా నున్నదినములు. విశ్వసీమ వీర వాహినులచే ప్రత్యోభితము కానున్న ప్రజ్వలిత కాలము. 1913 లో బాపట్లయందు ప్రారంభమైన దాంధ్రోద్యమము. దేశభక్తుడు నడుముగట్టి కార్యరంగమున ప్రవేశించిన శుభలగ్నమది. రుద్రమాంబ రౌద్ర రసావేశము జ్వలికి వచ్చినది. పలనాటి తెలుగుబిడ్డల వేడిగుండియలలో పారుపాగ్ని ప్రజ్వలించినది. ఆహ్వానించినా డాంధ్రయోధులను కొండా వెంకటప్పయ్య. ఆ మహనీయుని పిలుపునందుకొన్న నా డే పయనమైనారా మహాసభకు తెలుగుజోదులు. సమావేశము జయప్రదమైనది.

నాలుగేండ్ల వఱకు ప్రపంచ మహాసంగ్రామముయొక్క తాకిడితో నాంధ్రోద్యమ క్రాంత కుంటి నడక సాగించినప్పటికి నా వెనుకటి రెండేళ్లు గగనమును చుంబింప విజృంభించినది.

భారత స్వాతంత్ర్య సమరమున సహాయ నిరాకరణోద్యమమందు చెన్నపురిలో ఫిరంగిగుండ్లకు గుండెల నెదురొడ్డి గర్జించిన దాంధ్రకేసరి. ప్రతి ఉద్యమమందును తెలుగువారి

పరాక్రమ పూరితములగు పోరాటముల దిలకించి పులకితుడై నాడు మహాత్ముడు. స్వరాజ్యసాధనా నంతరము దేశము భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రములతో సభ్యుడయము సాధించవలసి యున్నదని వాక్కుచ్చినాడు. ఆంధ్రుల శౌర్య సాహసముల కబ్బురపడినాడు వల్లభభాయి.

మహాగ్రమ్మ. మహాజ్యలమ్మ అనుదిన మజేయ సంపదలతో వెలుగొందుచువచ్చిన స్వాతంత్ర్య మహాద్యమమందు దృష్టిని కేంద్రీకరించినా రాంధ్రవీరులు. ఆంధ్రమహాసభలన్న డప్పుడు నుద్యమము చల్లారలేదని నిరూపించు చుండినవి.

స్వాతంత్ర్య భానూదయముతో విశాలాంధ్రమవతరించగలదను నాసలు రేకెత్తినవి. స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించినది గనుక విశాలాంధ్ర సాధనమే, మన లక్ష్యమని విజయోత్సవములందే ప్రకటించి నా రాంధ్రనాయకులు ఆంధ్రకేసరి, ఆచార్య రంగా, భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారివంటి మహానాయకులు రాష్ట్రసాధనకు ప్రయత్నములు ప్రారంభించినారు.

తత్ఫలితముగా ప్రధానామాత్యులు జవహర్లాల్ నెహ్రూ, నాటి కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు పట్టాభి సీతారామయ్య, హోంమంత్రి సర్దార్ పటేల్ గారితో నొక ఉపసంఘ మేర్పడినది. వారు తయారుచేసినదే జె. వి. పి. రిపోర్టు. దేశ

మందలి భాషా రాష్ట్రనిర్మాణముల పుడేసేపబడినది ఈ నివేదిక ప్రభవించుటకు ప్రధాన హేతు వాంఛరాష్ట్రదోళనముని వేటుగా నిర్వచించుట యనవసరము.

ఈ నివేదిక ఆంధ్రులలో నిరాశను రేకెత్తించినది. నిస్పృహను ప్రేరేపించినది. తెలుగురాజుచే దానమివ్వబడి, తెలుగు శ్రామికులచే నిర్మింపబడి, తెలుగు సంపదచే పోషింపబడి, తెలుగు జనులచే నింపబడి సహజ సౌందర్యముతో, సమృద్ధియగు వ్యాపాగరిమలతో జలదముల చుంబించు సౌధరాజములచే విశాలమై వెలుగొందిన తెలుగు పట్టణము చెన్ననగరము. తెలుగువారిది కాదను వాదము ప్రచ్ఛన్నముగా నా నివేదికయందు ప్రస్ఫుటించుటయే యందులకు కారణము. మదరాసుపై నాంధ్రులు హక్కు వదలు కొనవలెనను చిన్నిగీత పెనుకుఘానునే రేకెత్తించినది. అది తెలుగు వారినే యవమానించుచున్నదని యెత్తి పొడిచినారు నాయకులు.

నాయకత్రయ నివేదిక ఆంధ్రులకు నష్టదాయకమైనదని తేలిపోయినది. ప్రయుత్నములు మాత్రము సాగుచునే యున్నవి. అందోళనమున కంతులేదు. ప్రచారమునకు పరిమితి లేదు. మూలనున్న ముసలమ్మ సహితము విశాలాంధ్ర

మేర్పడి తీరవలెనను ప్రబలమైన వాంఛితమును విశ్వమున కంతకు వినిపించినది. విప్లవము నందుకొనిన విద్యార్థులు మహోద్యమము నుచ్చస్థాయికి గొనిపోయినారు. ఈ ప్రధాన సమస్యను ప్రజాసమస్యగా చిత్రించి ప్రచారమునకు బూను కొన్నవి పత్రికలు. రాజకీయ నాయకులకిది నిత్య సమస్యగా వ్యక్తమైనది.

ఇంతలో విభజన సంఘమొకటి యేర్పడినది. ఆంధ్ర రాష్ట్రమునకు పరిశిష్ట చెన్న రాష్ట్రమునకు ఆస్తి హక్కుల పంపకమునకై యది యుద్దేశించబడినది. నాటి రాష్ట్ర ముఖ్య మంత్రి శ్రీ కుమారస్వామిరాజా, భక్తవత్సలం, గోపాలరెడ్డి, ప్రకాశం పంతులు, కళా వెంకటరావు మొదలగువారందులో సభ్యులు.

దీర్ఘ చర్చలు జరిగిన వెనుక మద్రాసుపై నాంధ్రులు హక్కు వదలు కొనుటకు, కోటి రూపాయలు ముదరా యిచ్చుటకు నొప్పొకోబడినది. స్వర్గమును మఱపించు మదరాసు నగరమెక్కడ ! కోటిరూప్యముల పరిహార మెక్కడ ! ఈ బహిరంగమైన పచ్చి యన్యాయమున కొప్పకొనలేదు ప్రకాశం గారు. ఆ తరుణమందే మదరాసుకు వచ్చియున్న ప్రధాని నెహ్రు గారికి తన యసమ్మతిని తెలిపి ఆంధ్రు లిందు కొప్పకొనరని ప్రకటించినాడు ప్రకాశం పంతులు.

విభజనసంఘము ప్రయత్నము లింతటితో నాగిపోయి నవి. ప్రకాశము పంతులుగారి పట్టునెగ్గినది కాని రాష్ట్రము మఱల వెనుకకు పోయినదని నిరుత్సాహ పడి నా రాంధ్రులు.

విశాలాంధ్రమున నాయకలకు కొఱతలేదు. మహా మేధావులున్నారు. ప్రపంచ వైజ్ఞానికసమితి కధ్యక్షుడు, భారత రాజ్యాంగమున కుపాధ్యక్షుడు రాధాకృష్ణపండితు డాంధ్రుడు. డాక్టర్ పట్టాభిసేతారామయ్య, ఆచార్యరంగా, ఆంధ్రకేసరి, ప్రకాశం పంతులుగారి వంటి మహా నాయకులున్నారు. తెలుగు తల్లి దురదృష్టము వలన నేకోస్మఖమైన ప్రయత్నము లెక్కువగా సాగినవిగావు. “ఎవరికి వారే యమునా తీరే” చందమున చరిత్ర చప్పగా సాగుచు వచ్చినది.

విశ్వమునకు ప్రతి సృష్టి గావించిన వి శ్వా మి త్రు ని వారసు లాంధ్రులు. అవసరమైనపుడు గరళ కంతులు కాగలరు. కదన రంగమున సవ్యసాదికి సరితూగ గలరు. ప్రతిజ్ఞలు పట్టిన పరశురాముని మించిపోగలరు.

ఆంధ్రుల మనోహంభితములు జవనాశ్వములై యుర కలు వేయుచు పరుగులు తీసినవి.

భాషా రాష్ట్ర నిర్మాణములే కాంగ్రెస్ మహదాశయ మని యెలుగైత్తి చాటిన జాతీయ నాయకు లెందు కూర

కున్నారను ప్రశ్న పెద్దదై నది.

జరుగుచున్న చరిత్రనంతయు బరిశీలించుచున్న శ్రీరాములకి యుద్యమము పట్ల నెక్కువ శ్రద్ధ గల్గినది. నిర్మాణగంగములో భాషారాష్ట్ర వ్యవస్థీకరణమొక ప్రధానాంశము. పరిపాలనము మాత్ర భాషయందు జరిగినపుడే న్యాయము రక్షింపబడగలదని మహాత్ముడు నుడివియున్నాడు. తన జీవితము గాంధీజీ పరమాశయ సాధన నిమిత్తమే యంకిత మివ్వబడియున్నది. జీవితము తీణ భంగురము. ఒక్క ప్రాణ త్యాగముతో మూడుకోట్ల ప్రజలకు విముక్తిగల్గినచో నంత కంటెను కావలసినదేమి యున్నది ?

పూనిన దీక్షలందపజయములులేవు. సాధన పూర్తి యగునంతవఱకు విరమణలేదు. ఫలప్రాప్తినందువఱకు విశ్రాంతి యుండదు.

అఖండ భారతఖండమునకు స్వాతంత్ర్యమును ప్రసాదించజేసి విశ్వఖ్యాతి గడించినాడు గురువు. అఖిలాంధ్రమునకు విముక్తి ప్రసాదించి స్వరాష్ట్రమును నిర్మించి ఖ్యాతి నందుటకు శిష్యుడు పూనుకొనుటలో నబ్బురమేమున్నది.

నిరశన వ్రతమనగా పండ్లరసముల గ్రోలుట గాదు. బాదామి పప్పుల మ్రుంగుటగాదు. కండచక్కిరల చప్పరించుట

గాదు. జీవితముపై నాశను త్యజించి శాశ్వత సమాధియందు సజీవుడై కూర్చుండుట. పోరాటము నాగరికులతోనైనా జీవితము దక్కవచ్చును. అటుకానియెడల పూర్ణాహుతి నొంద వలసినదే. మేనికండరములందలి ప్రత్యక్షులు నొక్క-క్కటిగా యజ్ఞజ్వాలలందు వ్రేల్చవలసినదే. పలుచబడుచువచ్చిన రక్త నాశములందలి చివరినెత్తురు బొట్టుతోనహా మహాగ్ని కీలక కాహుతి కావలసినదే.

మదరాసునగరమందలి మైలాపూరున మహర్షి సాంబ మూర్తిగారి నివాస స్థానమున నుపవిష్టుడైనాడు శ్రీరాములు. 1952 అక్టోబరు 17 వ తారీఖున ప్రారంభమైనది బ్రహ్మాండ యజ్ఞము.

వల్మీకి నిమగ్న దేహముతో మైమఱచిన వాల్మీకి మహర్షి వలె తపస్సులో కూర్చున్నాడు శ్రీరాములు. నాటి వాల్మీకి తన జీవిత పరమార్థము నిమిత్తమై తప మాచరించినాడు. నేటి శ్రీరాములు తన రాష్ట్ర విముక్తికై తనువు శుష్కింప జేయుచు తపస్సు చేసినాడు. నాటి విశ్వమిత్రుని తపస్సును భంగము చేయగలిగినాడు మహేంద్రుడు. నేడు శ్రీరాముల తపోదీక్షను భగ్నముచేయ వెనుకాడినది ప్రపంచము.

రోజులు గడచుచున్న కొలంది ప్రజలయందావేశము పెచ్చు పెరుగుచుండెను. తపోగ్ని కీలలు విస్తృతములై

ప్రపంచమంతట నాక్రమించుచుండెను. ఆంధ్రుల రక్తనాశములు ప్రజ్వలించుచుండెను. రాష్ట్రాందోళనము విశ్వరూపమును ధరించుచుండెను.

ఎవరినోట విన్నను శ్రీరాముల నామమే వినబడుచుండెను. తెలుగుతల్లి సంతీర్తనములే ధ్వనించుచుండెను. శ్రీరాముల ఉపవాస దీక్ష మహాయజ్ఞ నిర్వహణ విధానముల గుఱించిన శీర్షికలతో పత్రికలన్నియు నిండిపోయెను.

ఎవరి భగీరథుడని విశ్వమంతయు శ్రీరాములవై పునకు దృష్టిని కేంద్రీకరించినది. నగరమందలి యువలోక మను దినమును శ్రీరాములను సందర్శించి జోహార్లు సమర్పించుకొనుచుండెను. తన్నుగాంచు కుతూహలముతో నేతెంచినవారి నందఱిని చిరునవ్వుతో నాహ్వానించుచు ఒకటి రెండు వాక్యములతో దివ్య సందేశములందిచ్చి వీడ్కోలు చెప్పుచుండెడి శ్రీరాముల దీక్షావ్రతమఖండముగా సాగుచు వచ్చినది.

తెల్పి నెంటు కర్నల్ టి. య్. శాస్త్రి, డాక్టర్ కస్తూరి నారాయణమూర్తి, డాక్టర్ అవధానిగార్లు ఆ మహామహాని శరీరస్థితిని పరీక్షించుచుండిన వైద్య ప్రముఖులు.

శ్రీ ఎన్నేని సుబ్రహ్మణ్యము, మద్దులేటి, మోతే నారాయణరావుగార్లు మహానుభావునకు పరిచర్యచేయుటకు

నోచుకొనిన ప్రజాసేవకులు.

దేశమున కలకలము బయలుదేరినది. నాడు శ్రీరాముడు సముద్రతీరమున చేసినది మూడురోజు లుపవాసవ్రతము. నేడు శ్రీరాములు ప్రారంభించినది దీర్ఘ కాల ప్రాయోపవేశము.

ఘంటముల కదలించిన దాంధ్ర కవిలోకము. లక్షల బాలచంద్రు లక్షయమైనటుల, కోట్ల ప్రతాపరుద్రులు ప్రభవించినటుల విశాలాంధ్రమొక విశాల కురుక్షేత్రమై పరాక్రమముల విరియబూసినది. ఘోర గంభీరమై ఘోషించు మహాదధి తరంగములై విఱుచుకొని పడివది విద్యార్థి లోకము.

శ్రీరాముల విల్పవై న ప్రాణముల రక్షింపవలెను. విశాలాంధ్ర మవతరించవలెనను నినాదములు భూ సభోంత రాశములు బ్రద్దలుచేసినవి. తెలుగునాట ప్రతి పత్తనమందు నాంధ్రుల బాపుటా విజయ పవన వీచికలందు తొప తొప లాడినది.

పిడికీలిని బిగించి నాడాంధ్రుడు. కొదమసింగమై కదన సీమకుఱికి పదునుకత్తుల పై కిదీయుటకు సిద్ధపడినాడు. ప్రచండ భానుడై ప్రజ్వలించి జగత్తును భస్మీపటలముజేయుటకు తలపడిన తెలుగు బాలభానునిగాంచి ధూమశకటములు

పట్టాలుతప్పి ప్రక్కకొఱిగినవి. తైల శకటములు ముందుకు వెళ్లలేక వెనుకాడినవి.

హింసాపూరిత విధానము లాత్మహత్యా సదృశములనియు, వానిని విడనాడి శాంతిపథంబున చరించుటయే తెలుగు వీరుల లక్ష్యమనియు తన ప్రజలకు సందేశ మొసగినాడు తాప సోత్తముడు.

కాని, ఆవేశాపూరితమైన ప్రజానీకమున కా సందేశము సరిగా వినిబడలేదు. శివమెత్తి ప్రశయ సృత్యముతో విలయ కృత్యముల కుపక్రమించు వీరభద్రుల కా దివ్యసందేశము వినిపించు నవకాశములు తక్కువైనవి.

నేటికి నిరశనవ్రతముపూని నలుబదిరోజులైనదని విన్న తెలుగువాని గుండెలు పగిలిపోక నిలుచునా ? నాటి మానవుల శ్రేయస్సునకు రక్తమాంసముల హోమ కుండము నందను దినము వ్రేల్చుచున్న అపర శిబి చక్రవర్తిని, గాంచిన జనంబుల హృదయంబులు పొంగులువారక యూరకుండునా !

కాటికేగినను పోటీ తప్పని పరిస్థితులలో భిర్రబిగిసి కొని కూర్చొనిన రాజకీయనాయకులందఱు నేకమై ప్రాయోపవేశ దీక్షను విరమింప వలసినదిగా ప్రార్థేయ పడినారు. పట్టుదలతో రాష్ట్రమును సాధించు దనుక నొక్క తాటిపై నడచె

దమని బాసలు చేసినారు. విశాలాంధ్ర సాధనమే లక్ష్యముగా విభేదములను విడనాడి స్వాతంత్ర్య దీక్షను పూనుకొనగలమని శిష్యములు చేసినారు.

ఈ బాసలతో ఈ ప్రతిజ్ఞలతో శ్రీరాములు చలింప లేదు. ఆ మహనీయుని చరమ లక్ష్య మాంధ్ర నాయకుల నడుమ నైక్య సాధన మాత్రమేగాదు. అది రాష్ట్ర సిద్ధికై గురి పెట్ట బడినది. ఆంధ్రావతరణ కేంద్ర ప్రభుత్వాధిపతుల హస్తములందున్నది. ఈ నాడు రేపు మరునాడనే కాలహరణ మున కా మహాత్ముని మహాయాగమాగదు. అధి ఫలితము నాశించినది గానీ ఫలితము కలుగ గలదనే దృఢవిశ్వాసము నాశించినదిగాదు.

1952 డిశంబరు పదునైదవ దినము, మహర్షి, మహాత్ముడు, మహాత్మాగి, మహాన్నత త్యాగమూర్తి, మహాజ్వల తపోధనుడు, మహనీయశక్తి సంపన్నుడు, మహేశ్వరునిలో విలీనమైనాడు.

నిశానమయము. పదునొకండు గంటలు ఇటు వది ఊడు నిమిషములు. పట్టణము మేలుకొనియే యున్నది. కాని శోక సాగర తరంగములలో కొట్టుకొని పోయినది. విద్యుద్దీపములు వెలుగుచునేయున్నవి. అయినను గాఢాంధకారము

తన నల్లటి చెఱగుతో ప్రకృతిని కప్పివేసినది. నింగిలో చుక్కల సమూహమునుండి యొక మహాజ్వల తార దిర్ఘ ప్రయాణము చేసినటుల కనిపించినది. ఆ నక్షత్రము విశ్వ వీధి నుండి విను వీధి కెగసినదేమో !

సూర్యుడుదయించినాడు గాని విషాదచ్ఛాయల ముసుగు విడివడలేదు. విశాలాంధ్రము విషాదసాగరములో మునిగిపోయినది. కనులు తెఱచిన కనకదుర్గ నిప్పులను కురిపించినది. విజయవాడలో లేచిన సెగలు భుగభుగల మంటలతో పట్టణ మును చుట్టివె చినది.

ఎటుకనినను రప రవలే. ఎటుగాంచినను తెలుగునేనలరున రునలే. ఏవై పుచూచినను క్రోధారణ నేత్రంబులనుండి స్రవించెడు రుధిర ధారాప్రవాహ గమన నేగముల ప్రళయ హోరులే.

మహాత్ముడు శ్రీరాముల భౌతికదేహ మూరేగినది. అది మహా ప్రస్థానము. కవికళామారుల సారస్వత విషాద సాగర వీచికలలో నుయ్యల లూగుచు, తెలుగు నుడికారంపు సొంపు నింపుల గాన లహరుల వింజామరల మలయ పవనతరంగములలో పయనించినాడు మ హా త్ము డు . ఇసుక వేసిన రాలని జన సందోహము. రాజ బాట దట్టమై ప్రజలతో నిండిపోయినది.

ప్రతి వాని ముఖసీమయందును ప్రజ్వలించుచున్నవి పౌరుషజ్వాలలు. తొంగిచూచుచున్నవి శౌర్య కిరణచ్ఛాయలు.

ఆనందము, ఆశ్చర్యము, పౌరుషము, భయము, భక్తి రోషము, క్రోధము, మానవనైజ గుణంబులన్నియు నొక్కసారి ముద్దకట్టి ముందడుగు వేయించుచున్నవి.

మహాత్ముని భౌతిక దేహమును దర్శించు కుతూహలము తో వేలాదిప్రజలు ప్రోగై నారు. భగవన్నామ సంకీర్తన మొక వంక, పౌరుషజ్వాలలను ప్రదీప్తించు మహాంధ్ర సమరగానము లొక ప్రక్క, ఉడుకునెత్తుటితో నుప్పొంగుచు విశ్వమునే కబళింప నుంకించు విద్యార్థి వీర కిశోరముల విజయ నినాదము లొక వంక, గాఢాంధకారబంధురమై భయావహమై, కన్నట్టు భవిష్యత్తు నూహించుకొని లోలోన దేవుని ధ్యానించుచు రథము ననుసరించి నడిచెడు వృద్ధులొక వంక, ఎవరీ పుణ్యపురుషుడు? ఎవరీ మహోజ్వలత్యాగశాలి? ఎవరీ స్వాతంత్ర్య భాస్కరుడు? అభినవ గాంధీమహాత్ముడు! కడసారి దర్శనము దొరికినదిగదా యను నానతో సాధో పరిభాగములనుండి పూలవాసలు కురిపించు మగువలొక దేవత!

ఎన్నిమైళ్లు పొడవున్నదో ఈ ప్రజాప్రవాహము! ఎందఱున్నారో లెక్కించిన దెవరు?

వైద్యశాల సమీపమును చేరుకొనునంతలో వచ్చి వ్రాలినాడు రెక్కలు కట్టుకొని ఆంధ్రకేశరి. కేశరి గుండెలు నీరై నవి. పౌరుషము ప్రజ్వలించినది. ఆదృశ్యమునుగాంచిన ప్రజా సందోహ మెలుగెత్తి పొలి కేశలు పెట్టినది. ఆ పెను కేశలలో ప్రతిధ్వనించినది మహాపట్టణము. బెదరినాడు సముద్రుడు.

వేదోక్తముగా సంత్య సంస్కారములు ముగిసినవి. ఆ మహానీయుని కెందఱు చుట్టములు ! అఖిలాంధ్రమునకే ఆత్మ బంధువు గదా !

అగ్నిహోత్రుని పవిత్ర జ్వాలలు భగ్గుమనినవి. అచట నున్న మా గుండెలు చివుక్కుమనినవి. ఆంధ్రకేశరి యాదార్యంపు పలుకులతో కొలది యూట గల్గిన దాంధ్రులకు.

విశాలాంధ్ర సీమలో రగులుకొనిన విప్లవాగ్ని ప్రపంచ మంతటను వ్యాపించినది. నేడో రేపో ఆంధ్రలక్ష్మి యవతరించ నున్నదని మన ప్రధాని ప్రకటించినాడు !

ప్రభాతము .

—o—o—o—

తెలుగుతల్లి నోముల పంట మహాత్ముడు శ్రీరాముల నిర్యాణముతో ప్రధాని నైహూ పండితుడు కేంద్రశాసన సభలో రాష్ట్రమును స్థాపించగలమని ప్రకటించినారు. ఆంధ్రుల విజ్ఞాన భాస్కరుడు రాధాకృష్ణ పండితుడు గూడ పై సభలో నిటువంటి ప్రకటననే కావించినారు.

ఫలితముగ రాజస్థానమునుండి హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయ మూర్తులు శ్రీ కైలాసనాథ వాంఘాగారు పరిస్థితుల సమీక్షించి యుక్తమైన తీర్పు నిచ్చుట కరుదెంచినారు. న్యాయ మూర్తి అన్ని జిల్లాలను పర్యటించి, 1953 ఫిబ్రవరి ఏడవ తారీఖున నొక సమగ్రమైన నివేదికను సమర్పించిరి.

రాజధానిని తాత్కాలికముగా మదరాసునందుంచ వలెననియు, మద్రాసు రాష్ట్ర మాండ్రరాష్ట్రమునకు రెండు వందల ముప్పదిలక్షల రూప్యములు పరిహారముగా నీయ వలెననియు తెలుపుచు ముఖ్యపట్టణముల కనువైన స్థలములను గూడ కొన్నిటిని సూచించినారు.

రాష్ట్రమునకు కేంద్రమైన ముఖ్యపట్టణము నెన్నుకొను

స్వేచ్ఛ ఆంధ్రులకే విడుచుట శ్రేయస్కరమని ప్రధానమంత్రి నైహూ నిర్ణయించి రాష్ట్రోదయమునకు గావలసిన సమస్త సన్నాహములను ప్రారంభించినారు.

ఆంధ్రులలో సుత్సాహ మతిశయించినది. శ్రీ బా గ్ బడంబడిక ననుసరించి విశాలాంధ్ర మహోజ్వల భవిష్యత్తును దృష్టిలో నుంచుకొని శాసనసభ్యులు ప్రవర్తించ ద గు న ని ప్రజలు తమ తమ మనోభీష్టములను వివిధ విధములుగా నెఱింగించినారు.

1953 జూన్ నెలలో నాంధ్రశాసన సభ్యులు సమావేశమైనారు. తరన భరనల తదనంతరము కర్నూలు నగరమును రాష్ట్రకేంద్రముగా నిర్ణయించినారు.

దురదృష్టమున బంగారము వంటి నగరము బళ్లారి పోయినది. దౌర్భాగ్య వశమున తెలుగురాజుల దానముతో తెలుగువారి శ్రమతో తెలుగు వారి మేడలతో, తెలుగునేత శ్రీరాముల జన్మస్థానమైన మరరాసు నగరము కూడ నాంధ్రుల కందకపోయినది.

విశ్వమంతయు సర్వేశ్వరుని కుటుంబము. పరిపాలనా సౌలభ్యము, సారస్వత సంస్కృతీ విజ్ఞాన వికాసముల

నిమిత్తమై భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రములు కాని సామాజ్య విస్తరణ వాంఛలతో కాదుగదా ! తమిళ తెలుగు విభేదములు తాత్కాలికములు. కనుకనే మదరాసును విడిపోయినను తెలుగుతల్లి సంతసముతో నాశీర్వదించు చున్నది.

మహాసీయుడు శ్రీరాముల పూర్ణాహుతి ఫలితముగా మహాదాంధ్ర ముదయించినది. 1953 అక్టోబరు మొదటి తేది విశ్వచరిత్రలో స్వాతంత్ర్య సంపుటములో త్యాగశీలుర మహాధ్యాయములో సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడినది.

ప్రధానమంత్రి పండితుడే స్వయముగా ప్రారంభించినాడు. అంధ్రకేసరి ముఖ్యమంత్రి, శ్రీ సంజీవిరెడ్డి, శ్రీ పి. తిమ్మారెడ్డి, శ్రీ తెన్నేటి విశ్వనాథం, శ్రీ సంజీవయ్య, శ్రీ పట్టాభిరామరావు, శ్రీ కోటరెడ్డి ప్రభృతుల మాత్యులుగా నాంధ్రరాష్ట్రమునకు పాలకులగు మహాద్భాగ్యమునకు నోచుకొనివారు.

మన గవర్నరు శ్రీ చందూలాల్ త్రివేది. తెలుగు తల్లి చల్లని పాలవెల్లియై పరిపాలనలో నమృతము లొలికించి తెలుగు మాగాణమును సస్యశ్యామలము జేసి, తెలుగు సారస్వత సందవనమును పుష్పింపజేసి, తెలుగు విజ్ఞాన పుంజముల

వెలయింపజేసి, తెలుగు కీర్తికాంతుల దిగంత ప్రశాంతములుగ
జేయగలదని, మహాత్ముడు శ్రీరాముల తపస్సు ఫలింపగలదను
విశ్వాసముతో సర్వేశ్వరుని ధ్యానించెదము !

జై ఆంధ్ర !

వి. జె. ప్రెస్, చిత్తూరు. 1955.

